

SCENARIUSZE LEKCJI

Media

Autorki i autorzy: zespół „Młodzi głosują+”

Projekt i skład graficzny: Marek Łomacz

Redakcja: Barbara Kostrzewska

Warszawa 2020

Program:

Projekt realizowany przez:

Partner projektu:

Program „Młodzi głosują+” jest realizowany w ramach projektu nr POWR.03.01.00-00-T065/18 pt. „Aktywizacja społeczna i obywatelska młodych ludzi w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych”, zwanym dalej Projektem. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, Priorytet III: Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, Działanie 3.1 Kompetencje w szkolnictwie wyższym.

LEKCJA 1

Požary w Australii – jak odnaleźć się w ogniu argumentów?

Poziom edukacyjny: VII-VIII klasy szkoły podstawowej, I-II klasy szkoły ponadpodstawowej

CELE W JĘZYKU UCZNIA/UCZENNICY

- Zapoznasz się z faktami na temat przyczyn, skali oraz konsekwencji pożarów w Australii, mających miejsce na przełomie 2019 i 2020 roku.
- Przeanalizujesz stanowiska różnych osób i grup społecznych wobec pożarów w Australii oraz możliwe ich przyczyny.
- Zastanowisz się, jak krytycznie analizować przekazy medialne.

CZAS TRWANIA

45 min. (+ 2 x 45 min lekcja bazowa nt. zjawiska zmiany klimatu)

METODY PRACY

- Quiz.
- Praca z filmem.
- Analiza fragmentów artykułów.

FORMY PRACY

- Praca zbiorowa.
- Praca w grupach.
- Praca w parach.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- Duży arkusz papieru + 1 marker.
- Film „Pożary w Australii a globalne ocieplenie”.
- Komputer.
- Rzutnik.
- Dostęp do Internetu.
- Załączniki nr [1](#), [2](#), [3](#) i [4](#).
- Opcjonalnie: kartki A4 z napisem „Prawda” i „Fałsz”, taśma klejąca.

PRZED LEKCJĄ:

Przed realizacją tego tematu rekomendujemy przeprowadzenie zajęć na podstawie scenariuszy bazowych wprowadzających do zagadnienia zmian klimatu, przygotowanych w ramach projektu CEO „Klimat to temat!”. Scenariusze w wersji dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych są dostępne na stronie:

<https://ekologia.ceo.org.pl/klimat-to-temat/materialy/scenariusze-bazowe-zajec-o-klimacie>.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

WSTĘP

1. Przeprowadź w klasie krótki quiz na temat skali, charakteru i skutków pożarów w Australii ([załącznik nr 1](#)). Po przeciwnych stronach sali powieś na ścianach dwie kartki: na jednej napisz „Prawda”, a na drugiej „Fałsz”. Odczytuj kolejne stwierdzenia i poproś, aby młodzież ustawiała się pod tą kartką, która zawiera prawidłową, ich zdaniem, odpowiedź. Na bieżąco podawaj poprawne odpowiedzi. Możesz również rozdać quiz uczniom i uczennicom, prosząc o pracę indywidualną. (5 min)

Poprawne odpowiedzi: 1 – P, 2 – P, 3 – F, 4 – F, 5 – P, 6 – P

2. Wyjaśnij młodzieży, że na temat pożarów w Australii w mediach i w rozmowach ludzi krąży wiele nieprawdziwych bądź przesadzonych informacji, które warto weryfikować, korzystając z wiarygodnych źródeł. Zaproponuj wspólne obejrzenie fragmentu filmu wyjaśniającego w sposób naukowy niektóre kwestie dotyczące pożarów w Australii latem 2019/2020: „Pożary w Australii a globalne ocieplenie”, przygotowanego przez kanał „Nauka. To lubię”: https://www.youtube.com/watch?v=kr_m28-shEQ (proponowany fragment od 1.13 do 7.00 minuty).

Możesz wytłumaczyć uczniom i uczennicom, że właśnie ten film został wybrany do obejrzenia, ponieważ autorzy kanału „Nauka. To lubię” starają się przedstawiać kontrowersyjne zjawiska zachodzące we współczesnym świecie w sposób rzetelny, naukowy i wyważony. Zawsze podają wiarygodne źródła, które wykorzystują do stworzenia swojego materiału. **(7 min)**

PRACA WŁAŚCIWA

3. Wytłumacz uczniom i uczennicom, że – choć naukowcy są zgodni co do wpływu człowieka na zmianę klimatu – są osoby i grupy społeczne, które mają do tej kwestii różny stosunek. Zapowiedz młodzieży, że będzie miała możliwość zapoznania się ze stanowiskami i reakcjami różnych osób bądź grup społecznych wobec pożarów w Australii oraz zastanowienia się, z czego mogą one wynikać.

Podziel klasę na sześć grup, a poszczególnym grupom rozdaj karty pracy i materiał pomocniczy z załączników nr 2 i 3 (każda grupa otrzymuje kartę pracy z **załącznika nr 2** oraz materiał z **załącznika nr 3** – trzy grupy w wersji A i trzy grupy w wersji B). Poproś uczniów i uczennice, aby przeanalizowali fragmenty artykułów, które mają na kartach pracy, a następnie uzupełnili tabelę. Przy jej wypełnianiu mogą korzystać z informacji zawartych we fragmentach oraz posiłkować się swoją wiedzą i przemyśleniami. Po 10 minutach mniejsze grupy, posiadające różne wersje załączników, łączą się w taki sposób, że finalnie tworzą się 3 większe zespoły (zespoły z załącznikami A i B tworzą jedną grupę, łącznie 3). Na podstawie materiału z **załącznika nr 2** zespoły przedstawiają po kolei osoby lub grupy i ich stanowiska lub reakcje, tak aby każdy mógł uzupełnić brakujące informacje.

PODSUMOWANIE

4. Podsumuj pracę grup na forum klasy, mówiąc, że część osób i grup społecznych rozpatruje konkretne sytuacje ze swojego punktu widzenia oraz kieruje się interesem, który jest jej najbliższy. Osoby te często będą używać dostępnych im sił i środków, aby osiągnąć swoje cele, w tym publicznie prezentować swoje poglądy i opinie, aby przekonać innych do swoich racji. Przykładowo – rząd Australii, któremu zależy na rozwijaniu energetyki węglowej i dalszym czerpaniu zysków ze sprzedaży węgla, będzie unikał podkreślania roli zmiany klimatu w zwiększaniu skali pożarów w jego kraju. Dlatego tak ważna jest umiejętność krytycznej oceny i analizy informacji pojawiających się w mediach. Świadomość jest istotna również ze względu na to, aby nieumyślnie nie upowszechniać w mediach społecznościowych fałszywych lub dyskryminujących informacji. Przykładem tego było rozpowszechnianie – w dobrej wierze! – przez celebrytów oraz zwykłych użytkowników mediów społecznościowych nieprawdziwych informacji, które przyczyniały się do zaciemnienia prawdziwego obrazu wydarzeń w Australii. **(3 min)**
5. Podziel uczniów i uczennice na pary i rozdaj im materiał pomocniczy z **załącznika nr 4**. Poproś, aby każda para – bazując na tym materiale, zagadnieniach poruszanych na lekcji oraz własnym doświadczeniu – zastanowiła się i zapisała do klasowego kodeksu jedną zasadę krytycznej analizy przekazów medialnych. Po czterech minutach poproś chętne pary o odczytanie swoich propozycji. Jeżeli inne pary przygotowały podobną zasadę, niech zasygnalizują to podniesieniem ręki. Spiszcie Wasz klasowy kodeks na dużym arkuszu papieru i powieście w widocznym miejscu. **(10 min)**

Przykładowe zasady do wpisania do klasowego kodeksu krytycznej analizy przekazów medialnych:

1. Sprawdzamy źródło tekstu i zastanawiamy się, jaki cel może mieć jego autor/autorka.
2. Zwracamy uwagę, czy autor/autorka nie upraszcza poruszanych przez siebie kwestii.
3. Zwracamy uwagę, czy tekst pokazuje tylko jeden, czy różne punkty widzenia.
4. Staramy się weryfikować informacje w kilku źródłach (szczególnie przy kontrowersyjnych tematach).
5. Zastanawiamy się nad prawdziwością informacji, zanim udostępniemy ją w mediach społecznościowych.
6. Jesteśmy wyczuleni na powielanie stereotypów i sami ich nie powielamy przy tworzeniu własnych treści.

Więcej na temat charakteru, skali, przyczyn i konsekwencji pożarów w Australii można znaleźć w następujących materiałach:

- Michał Rolecki: *Fakty, nie fejki. Co o pożarach w Australii wiemy na pewno*, 11.01.2020, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1938222,1,fakty-nie-fejki-co-o-pozarach-w-australii-wiemy-na-pewno.read>,
- Stanisław Dudzik, Katarzyna Korzeniowska: *Pożary w Australii. Dotychczas spłonął obszar wielkości kilku polskich województw*, 15.01.2020, <http://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,25598667,prawdziwy-rozmiar-australijskich-pozarow.html>,
- *The facts about bushfires and climate change*, 13.11.2019, <https://www.climatecouncil.org.au/not-normal-climate-change-bushfire-web/>.

Materiały pomocnicze na temat krytycznej analizy mediów:

- plan lekcji/warsztatu 2 x 45 min: *Nie tylko fake newsy. Jak rozpoznawać różne rodzaje medialnej dezinformacji*, CEO, https://media.ceo.org.pl/sites/media.ceo.org.pl/files/nie_tylko_fake_newsy.pdf,
- gra *Przygody Literatusa* (dla młodszych uczniów), CEO, <https://media.ceo.org.pl/aktualnosci/przygody-literatusa>,
- więcej materiałów CEO, w tym nagrania webinarów: <https://media.ceo.org.pl/materialy>,
- materiały Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, <http://frsi.org.pl/kliknij-sprawdz-zrozum-jak-swiadomie-korzystac-z-informacji/>,
- materiał Fundacji Szkoła z klasą: <https://www.szkolazklasa.org.pl/materialy/radzc-fake-news/>.

KARTA PRACY:**Stwierdzenia nt. skali, charakteru i skutków pożarów w Australii w sezonie letnim 2019/2020 (dane na dzień 20.01.2020)**

7. Podczas australijskiego lata (czyli europejskiej zimy) pożary są zjawiskiem typowym.
8. W Australii żyje wiele gatunków roślin, które bez corocznych pożarów się nie rozwiną lub nie wysieją.
9. Powierzchniowo, podczas australijskiego lata 2019/2020, spłonęły największe obszary w historii tego kraju.
10. Główną przyczyną pożarów w Australii są podpalenia.
11. Duża część kraju pokryta była najgęstszym smogiem w historii pomiarów.
12. Podczas australijskiego lata 2019/2020 paliły się przede wszystkim bujne lasy deszczowe z terenów południowo-wschodniej Australii, a nie, jak zazwyczaj, busz z północno-zachodniej części kraju.

KARTA PRACY:**Tabela analizy stanowisk i reakcji różnych osób i grup społecznych względem pożarów w Australii**

<p>O kim jest mowa w tekście? <i>lub</i> Kto wypowiada się w tekście?</p> <p>L.p. <i>Przykładowo: producenci węgla</i></p>	<p>Jakie jest stanowisko tej osoby/ grupy w sprawie zmiany klimatu jako przyczyny pożarów? <i>lub</i> Jaka jest reakcja tej osoby/ grupy na pożary w Australii? <i>Przykładowo: zaprzeczają informacjom pokazującym związek pomiędzy intensyfikacją pożarów w Australii a zmianą klimatu</i></p>	<p>Dlaczego ta osoba lub grupa prezentują takie stanowisko? Jaki mają cel? <i>lub</i> Dlaczego ta osoba lub grupa tak zareagowały? <i>Przykładowo: chronią swoje firmy, które zajmują się wydobyciem węgla</i></p>
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

MATERIAŁ POMOCNICZY:

Fragmenty artykułów prezentujące stanowiska i reakcje różnych osób i grup społecznych względem pożarów w Australii

Wersja A

Fragment 1:

Przyjaciele i Przyjaciółki z całego świata!

*Gdyby na Ziemi istniało piekło, wyglądałoby pewnie jak Australia. Pożary są tak ogromne, że wywołują własne burze z błyskawicami. W ogniu zginęło już ponad ****MILIARD**** zwierząt!*

Tak, miliard. To gigantyczna zagłada dzikiej przyrody. Tysiące koali spłonęło żywcem na gałęziach drzew, a z nieba spadają rzadkie nietoperze rudawki – tak zwane latające lisy. Co gorsza, ten koszmar zapowiada, jak może wyglądać przyszłość całej planety, jeśli natychmiast nie zaczniemy walczyć z kryzysem klimatycznym – bezpośrednią przyczyną szalejących pożarów (...).

Źródło: fragment newslettera Avaaz, globalnej społeczności aktywistów

Fragment 2:

Scott Morrison jest politykiem centro-prawicowej Liberalnej Partii Australii. Na czele rządu stoi od sierpnia ubiegłego roku, z powodu zawirowań partyjnych zastąpił wtedy na stanowisku Malcolma Turnbulla. Gdy w maju tego roku jego partia ponownie wygrała wybory, a on ponownie został premierem, brytyjski „Guardian” pisał: „Śmiało można powiedzieć, że wybory 2019 nie były dobrymi wyborami dla klimatu”. Wiadomo było, że Morrison nie jest zwolennikiem teorii o zmianach klimatycznych, będzie za to stał na straży węgla, na którym opiera się gospodarka Australii. Już w 2017 roku przyniósł nawet brytkę węgla do parlamentu i mówił: – To jest węgiel. Nie bójcie się go.

Źródło: Katarzyna Zuchowicz: *Nie chcieli mu podać ręki. Zero litości dla premiera Australii za walkę z pożarami. „Zawiódł ludzi”, 4.01.2020, <https://natemat.pl/295547,pozary-w-australii-premier-scott-morrison-krytykowany-jestes-idiota>*

Fragment 3:

(...) Także na facebookowym profilu Krystyny Jandy udostępniono wpis zawierający trzy grafiki dotyczące australijskich pożarów. Obok popularnej wizualizacji Hearseya zamieszczono tam również obrazek porównujący obszary Europy i Australii. „Ta grafika pokazuje skalę pożarów w Australii” – napisano w lakonicznym opisie dołączonym do zestawu trzech obrazków. Udostępniony przez Krystynę Jandę wpis zyskał ok. 2 tys. polubień i blisko 800 udostępnień. W komentarzach internauci wskazywali jednak, że może on wprowadzać w błąd.

„Do tej pory spłonął obszar wielkości Belgii, więc to nie jest tak, że płonie cały kontynent. Nie ujmuje to koszmarowi i tragedii, ale ta grafika nie jest prawdziwa” – napisała jedna z użytkowników Facebooka (...).

Źródło: Krzysztof Jabłonowski: *Pożary w Australii. Poruszające, ale fałszywe zdjęcia*, 7.01.2020, <https://konkret24.tvn24.pl/swiat,109/pozary-w-australii-poruszajace-ale-falszywe-zdjecia,998444.html>

WERSJA B**Fragment 1:**

Naukowcy ostrzegają, że zmiany klimatyczne będą szczególnie zauważalne na półkuli południowej, w tym właśnie w Australii. – Klimatolodzy spodziewali się takiego obrotu spraw. Zjawisko ma przyczynę w tym, że obszar, na którym leży Australia, jest szczególnie podatny na zmiany klimatyczne, a to dlatego, że działają nań mocno prądy równikowe. (...) Krótko mówiąc, mamy do czynienia z nasileniem cyrkulacji równikowej. Dlatego też uważa się, że półkula południowa może być na ocieplenie bardziej narażona niż północna, bardziej czuła na zmiany. I to już widać – powiedział w rozmowie z „Polityką” dr Witold Lenart, klimatolog z Uniwersytetu Warszawskiego.

Źródło: Paweł Korzeniowski: *Spłonął teren wielkości Belgii, lodowiec zmienił kolor. Wszystko, co musisz wiedzieć o pożarach w Australii*, 2.01.2020, <https://noizz.pl/ekologia/7-rzeczy-ktore-musisz-wiedziec-o-pozarach-w-australii/4mz4c3f>

Fragment 2:

W grudniu 2019 roku polski rząd nie podpisał się pod nowymi celami polityki klimatycznej UE. W roku 2050 UE ma stać się pierwszą na świecie neutralną klimatycznie gospodarką. Polska jednak – jako jedyna – odmówiła akceptacji celu i – jak oznajmił premier Morawiecki – dojdzie do niego „w swoim tempie”. Rząd PiS uznał, że wymaganie od Polski przyjęcia celów jest niesprawiedliwe i nie służy polskim interesom. (...) Polscy politycy wielokrotnie wypowiadali się sceptycznie o działaniach na rzecz zatrzymania zmian klimatu, m.in. redukcji emisji CO₂. (...) Wielokrotnie też politycy przekonywali, że polskim dobrem jest węgiel i nie możemy z niego rezygnować. Polska i Australia mówią niemal jednym głosem.

Źródło: Magdalena Chrzczonowicz, *Płoną lasy, ludzie, zwierzęta. A Australia otwiera kopalnie i broni węgla. Coś nam to przypomina?* 6.01.2020, <https://oko.press/plona-lasy-ludzie-zwierzeta-a-australia-otwiera-kopalnie/>

Fragment 3:

Użytkownicy mediów społecznościowych emocjonalnie reagują na doniesienia o pożarach w Australii. Niektóre udostępniane w tym kontekście grafiki i fotografie odnoszą się do wydarzeń niezwiązanych z bieżącą sytuacją. Na jednym z profili na Twitterze zamieszczono nagranie przedstawiające kobietę w białej sukience, przytulającą kangura. „Uratowany kangur nie może przestać tulić ochotników, którzy uratowali mu życie #AustraliaFires” – napisano w komentarzu. Wpis polubiono z 1,4 tys. kont, podano go dalej 225 razy. W komentarzach wielu internautów wskazano jednak, że nagranie nie ma nic wspólnego z aktualnie trwającymi pożarami w Australii. „To jest oswojony kangur. Sam mam kilka takich zdjęć z wnuczką i kangurem” – napisał jeden z komentujących.

Źródło: Krzysztof Jabłonowski, *Pożary w Australii. Poruszające, ale fałszywe zdjęcia*, 7.01.2020, <https://konkret24.tvn24.pl/swiat,109/pozary-w-australii-poruszajace-ale-falszywe-zdjecia,998444.html>

MATERIAŁ POMOCNICZY:

Infografika w kształcie smartfona, pomagająca w analizie przekazów medialnych poprzez zadanie pięciu prostych pytań

Źródło: Media Literacy Smartphone, CEO, <https://media.ceo.org.pl/aktualnosci/media-literacy-smartphone>

Przekazy medialne dotyczące koronawirusa

Poziom edukacyjny: VII-VIII klasy szkoły podstawowej, szkoła ponadpodstawowa

OPIS:

Gorącym tematem ostatnich miesięcy jest trwająca pandemia koronawirusa: w Internecie można znaleźć ogromną, wręcz przytłaczającą liczbę artykułów, opinii, faktów, infografik, filmików i opracowań na ten temat, a codziennie pojawia się wiele kolejnych. Fachowcy już ukuli dla tego zjawiska nowy termin: **infodemia**.

W takim zalewie różnych przekazów łatwo paść ofiarą manipulacji. Jak się przed tym ustrzec? Jak z ogromnej masy przekazów medialnych wyłowić rzetelne informacje? Jak odróżnić je od subiektywnych opinii albo przekazu celowo wprowadzającego w błąd lub siejącego panikę? Zastanowicie się nad tym na pierwszej lekcji.

Dodatkowo wokół tematu pandemii narosło bardzo dużo emocji. W trakcie drugich zajęć omówicie, jakie emocje dominują w przekazie medialnym o koronawirusie i jak wpływa to na sposób, w jaki każdy z nas odbiera różne treści w mediach. Poszukacie też sposobów na to, jak zadbać o swój dobrostan psychiczny.

CZAS TRWANIA

2 jednostki lekcyjne (90 minut)

METODY PRACY

- Pogadanka.
- Dyskusja.
- Miniwykład.
- Analiza tekstu.
- Latające flipcharty.

FORMY PRACY

- Praca indywidualna.
- Praca grupowa.
- Praca na forum.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE I MATERIAŁY

- Tablica/tablica interaktywna.
- Flipcharty (lub duże arkusze papieru).
- Załączniki nr [1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), [6](#), [7](#), [8](#)

LEKCJA 2

Analiza przekazów medialnych dotyczących koronawirusa

CELE W JĘZYKU UCZNIA/UCZENNICY

- Zauważysz, że media w różny sposób przekazują informacje o pandemii koronawirusa.
- Będziesz potrafił wskazać co najmniej trzy różnice między faktem a opinią.
- Będziesz potrafił w wybranych informacjach wskazać elementy mające na celu wywołanie w odbiorcach emocji.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. WSTĘP

Przedstaw uczniom i uczennicom temat i cele lekcji. Możesz zapisać je na tablicy bądź na flipcharcie lub wyświetlić na przygotowanym slajdzie.

2. FAKT A OPINIA

- Napisz na tablicy hasło: „FAKT”. Poproś uczniów i uczennice, aby zastanowili się, jakie są jego cechy, i podyktowali Ci je. Zapisuj wszystkie propozycje, które padną.
- Wspólnie zastanówcie się, czy wszystkie zapisane pozycje odnoszą się do słowa „fakt”, i na ich podstawie wypiszcie kilka najważniejszych elementów charakteryzujących fakty (**załącznik nr 1: „Fakt a opinia: cechy charakterystyczne”**).
- Zapytaj uczniów i uczennice, czy każda informacja, każdy przekaz medialny, na który się natykają w różnych mediach (telewizja, social media, gazety, Internet), zawiera fakty. Czy każda informacja, która zawiera fakty, jest prawdziwa lub obiektywna?
- Wprowadź pojęcie opinii: zapisz jej najważniejsze cechy. Możesz posiłkować się **załącznikiem nr 1: „Fakt a opinia: cechy charakterystyczne”**.

3. ANALIZA PRZEKAZÓW MEDIALNYCH

- a. Podziel uczniów na 4 grupy.
- b. Rozdaj grupom kartki z dwoma przekazami medialnymi z **załącznika nr 2: „Media o koronawirusie”**. Zwróć uwagę, że są dwa różne komplety tych informacji – A i B.
- c. Poproś uczniów, żeby zastanowili się i odpowiedzieli na pytania **(10 min)**:
  - Czy da się jednoznacznie określić, jaki charakter ma tekst: informacji lub opinii, czy można w nim znaleźć oba te elementy? Które fragmenty są faktami, a które opiniami?
  - Jakie informacje zostały zawarte w tytule i w pierwszym akapicie obu tekstów? Jaki mają wydźwięk?
  - Co czujesz po przeczytaniu obu tekstów? Czy któryś bardziej zadziałał na Twoje emocje? Dlaczego?
  - Czym te źródła się różnią (doborem argumentów, podawanymi danymi, źródłami, na które się powołują, stylem językowym, innymi – materiał pomocniczy znajdziesz w **załączniku nr 3: „Techniki manipulacji”**)?
  - Skąd mogą wynikać różnice między tymi przekazami?
  - Na jakie źródła powołują się autorzy obu tekstów?
  - Który z tekstów jest, według Ciebie, bardziej wiarygodny? Dlaczego?
- d. Poproś uczniów i uczennice o zapisanie swoich odpowiedzi na flipcharcie.
- e. Jeśli uczniowie i uczennice mają z tym problem, możesz rozdać im materiał pomocniczy z **załącznika nr 4: „Manipulacje i nadużycia w mediach: jak weryfikować informacje”**. Mogą także zapoznać się z nim w domu.
- f. Następnie grupy powinny wymienić się flipchartami i tekstami w taki sposób, aby każda grupa, która miała komplet A, miała teraz komplet B. Niech uczniowie powtórzą zadania z punktów „c” i „d” dla nowego kompletu informacji i uzupełnią flipcharty **(10 min)**.
- g. Poproś grupy o podzielenie się odpowiedziami na pytania z punktu „c” na forum **(5 min)**. Niech zwrócą uwagę zwłaszcza na te elementy, które ich zdaniem powodują, że przekaz mocniej działa na nasze emocje.

4. PODSUMOWANIE

Zwróć uwagę klasie, że część przekazów medialnych będzie zawierać rzetelne informacje, ale część będzie reprezentowała przede wszystkim czyjąś opinię. Autorzy przekazów medialnych mają też na celu wywołanie w odbiorcy treści konkretną reakcję. Dlatego niektóre przekazy zawierają takie techniki jak odwołanie się do emocji osób, do których są kierowane. Zapoznając się z treściami medialnymi, ważne jest mieć tego świadomość, aby oddzielić fakty od opinii i krytycznie podejść do prezentowanego stanowiska.

LEKCJA 3

Emocje w przekazach medialnych dotyczących koronawirusa

CELE W JĘZYKU UCZNIĄ/UCZENNICY

- Będziesz potrafił wskazać co najmniej 3 powody, dla których niektóre treści medialne dotyczące koronawirusa są nacechowane emocjonalnie.
- Będziesz potrafił wymienić minimum 3 sposoby, które mogą pomóc poradzić sobie z trudnymi emocjami związanymi z epidemią koronawirusa.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. WSTĘP

Przypomnij wnioski z poprzedniej lekcji – możesz rozwiesić flipcharty z odpowiedziami uczniów. Skup się zwłaszcza na tym, co zdaniem uczniów sprawia, że dany przekaz mocniej działa na emocje: wypiszcie to na osobnym flipcharcie.

2. ĆWICZENIE PRAKTYCZNE

- Podziel uczniów na kilka 5-osobowych grup. Każdej grupie rozdaj po jednym przekazie medialnym, dotyczącym koronawirusa, z **załącznika nr 5: „Przekazy wywołujące emocje”**.
- Rozdaj grupom flipcharty lub poproś o przygotowanie kartki, na której będą zapisywać swoje wnioski.
- Każda grupa powinna zastanowić się i wypisać wszystkie te elementy, które poruszają je emocjonalnie: mogą to być zarówno użyte argumenty, dane i fakty, chwytły językowe i styl, jak i pesymistyczne opinie, katastroficzne przewidywania czy kolejne ograniczenia.
- Dla chętnych: korzystając z **załącznika nr 3**, uczniowie i uczennice mogą określić, jakie techniki zostały użyte w omawianych tekstach.

3. DYSKUSJA

- a. Zaprosz uczniów i uczennice do dyskusji: co w tych przekazach było dla nich najtrudniejsze? Jakie emocje w nich się odzywają? Jak często widzą takie doniesienia/informacje w sieci lub słyszą takie opinie? Czy poza koronawirusem są jeszcze jakieś inne tematy, które wywołują w nich podobne emocje? Poproś ich o uzasadnienie odpowiedzi.
- b. Zapisuj wszystkie trudności i emocje, o których mówią uczniowie i uczennice.
- c. Zapytaj, w jaki sposób można sobie pomóc. Zapisz to pytanie obok listy trudnych emocji i wypisuj pod nim wszystkie pomysły, które uczniowie i uczennice podrzucają. Jeśli mają z tym trudność, możesz im pomóc: skorzystaj z materiału dodatkowego w **załączniku nr 8: „Dlaczego nastolatki męczą się bardziej?”**.
- d. Zachęć uczniów i uczennice do tego, aby poszukiwali wiedzy o koronawirusie na stronach, które nie skupiają się na graniu na emocjach odbiorcy, a na przekazywaniu naukowych faktów, wiedzy obiektywnej i rzetelnych danych (**załącznik nr 6: „Baza przydatnych linków”**). Powiedz, że niektóre portale czy źródła starają się wzbudzić w odbiorcach określone emocje w konkretnym celu, np. żeby przyciągnąć więcej osób i zarobić na wyświetlaniu reklam. Jeśli treść zawiera duży ładunek emocjonalny, to ludzie częściej ją zapamiętują, dzielą się nią i o niej dyskutują, a także częściej wracają po więcej doznań i emocji. Te mechanizmy są wykorzystywane przez różne osoby do nie zawsze etycznych działań, np. szerzenia fake newsów czy manipulowania odbiorcami i ich postawami. Dlatego tak ważne jest krytyczne spojrzenie na różne przekazy. Unikanie zbyt wielu tekstów, które wzbudzają w nas silne emocje, czy robienie sobie przerw od śledzenia tragicznych czy niepokojących doniesień należą do ważnych elementów dbania o swój dobrostan psychiczny! Oczywiście, istotne jest to, żeby przy okazji nie zacząć lekceważyć zaleceń dotyczących bezpieczeństwa i higieny ani nie ignorować ryzyka – chodzi tylko o to, żeby nie poszukiwać sensacyjnych i tragicznych doniesień i w ten sposób nie dokładać sobie trudnych przeżyć.

Jeśli ktoś zainteresuje się tematem fake newsów, możesz zaproponować mu materiał dodatkowy z **załącznika nr 7: „Czym są i jak rozpoznawać fake newsy?”.**

4. PODSUMOWANIE

Na zakończenie poproś, aby każdy powiedział, co mu pomaga albo może pomóc w zadbaniu o siebie i swoje emocje w trakcie pandemii koronawirusa. A może jest coś innego, co wnosi dla siebie z tych zajęć?

„FAKT A OPINIA: CECHY CHARAKTERYSTYCZNE”

FAKT:

- Fakt jest niepodważalny – można udowodnić, że jest prawdziwy, że coś się wydarzyło albo ma/miało miejsce.
- Fakt jest niezmienny – obojętnie, kto o nim mówi i jaką ma o nim opinię, nie zmienia się.
- Opisując fakty, można określić, co, kiedy i gdzie się wydarzyło, a także kto brał w tym udział lub na kogo miało/ma/będzie to mieć wpływ.
- Fakty można interpretować i w ten sposób formułować opinie.

OPINIA:

- Opinia powinna zawierać słowa sugerujące, że przedstawiamy własne zdanie: „Sądzę, że...”, „Uważam, że...”, „Według mnie...”, „Myślę, że...”, „Z mojego punktu widzenia...”. Czasem takie zwroty zastępowane są wyrażeniami w trybie przypuszczającym: „Najprawdopodobniej...”, „Zapewne...”. Brak takich sformułowań może świadczyć o tym, że ktoś chce własną opinię przedstawić jako fakt i tym samym manipulować odbiorcami. Żeby przed tym się bronić, warto znać fakty, których dotyczy dyskusja.
- Opinia powstaje jako subiektywna interpretacja faktu i zależy od doświadczeń, potrzeb, obaw czy wartości wyznawanych przez osobę formułującą opinię.
- Opinie często zawierają przymiotniki wartościujące i oceniające, np. „dobre”, „złe”, „nieodpowiednie”, „wspaniałe”, „śluszne”, „najlepsze”, „najgorsze”. Obecność takich przymiotników może pomóc zdemaskować subiektywną opinię, którą ktoś chce przedstawić jako niepodważalny, obiektywny fakt, więc zwracaj na nie uwagę.
- Opinie często zawierają uogólnienia w stylu: „wszyscy”, „każdy”, „nikt”, „zawsze”, „nigdy” itd. Ktoś opisujący fakty często posługuje się konkretnymi danymi, nakreśla ich kontekst i mówi mniej potocznym językiem niż formułując opinie, które wykorzystują uproszczenia. Potrafi też podać źródła, z których korzystał, zawierające przytoczone dane i fakty.
- Opinia, uczciwie sformułowana, powinna zawierać uzasadnienie, np.: „Uważam, że powinny istnieć dopłaty do studiów wyższych, ponieważ to wyrówna szanse edukacyjne i zapewni dostęp do wykształcenia wyższego również osobom w trudnej sytuacji finansowej”.

MEDIA O KORONAWIRUSIE

KOMPLET A

Tekst 1

„Za chwilę Śląsk może stać się polską Lombardią”. Niepokojąca prognoza byłego ministra zdrowia

---

Rafał Badowski

Początkowo termin „polska Lombardia” najbardziej pasował do Mazowsza. Jednak od tygodni niezmiennie najwięcej zakażeń jest na Śląsku i ta tendencja się pogłębia. Widać to w każdym porannym komunikacie Ministerstwa Zdrowia. A termin porównujący nasz południowy region do włoskiego epicentrum pojawia się, nie bez podstaw, coraz częściej.

– Za chwilę może się okazać, że Śląsk stanie się polską Lombardią. Tam nie widać rządzących. Tam ludzie umierają w samotności i ciszy, otoczeni przez kordony policji, bo to jedyny pomysł rządu – ocenił były minister zdrowia Bartosz Arłukowicz w programie Onet Opinie.

Na dziś być może porównanie z Lombardią jest trochę na wyrost, ale nie wiadomo, co się stanie w przyszłości. Wiemy, kiedy nastąpiły największe wzrosty zakażeń na Śląsku. Skoki liczby chorych miały miejsce po świętach wielkanocnych i majówce. Obecnie są tam 3983 zakażenia – to ostatnie dane z wtorku. Dla porównania na Mazowszu jest obecnie 2808 zakażeń. Dodajmy jeszcze, że województwo mazowieckie liczy ponad 5,3 mln mieszkańców, a liczba ludności Śląska jest mniejsza o około milion.

O niepokojącej skali zjawiska niech świadczy to, że we wtorek rano przybyło aż 204 przypadki zakażenia (z 235 w ogóle!). Wynikałoby z tego, że największy, a może nawet jedyny problem z koronawirusem w Polsce jest właśnie w tym położonym na południu kraju województwie.

Dlaczego Śląsk może stać się polską Lombardią?

O tym, dlaczego to właśnie Śląsk stał się polskim epicentrum pandemii koronawirusa, szerzej pisała w naTemat Katarzyna Zuchowicz. – Bardzo dużo przypadków jest raportowanych z kopalń Polskiej Grupy Górniczej i Jastrzębskiej Spółki Węglowej. Górnicy dołowi pracują bardzo blisko siebie, to sprzyja rozprzestrzenianiu się wirusa. Władze górniczych spółek dopiero od niedawna mówią o dezynfekcji newralgicznych pomieszczeń w kopalniach, mierzeniu górnikom temperatury oraz masowym testowaniu. Myślę, że tych zachorowań jest jeszcze więcej – kilka śląskich kopalń wstrzymało z tego powodu wydobywanie – powiedział naTemat śląski poseł Koalicji Obywatelskiej Michał Gramatyka.

Źródło: Rafał Badowski, *Za chwilę Śląsk może stać się polską Lombardią. Niepokojąca prognoza byłego ministra zdrowia*, 12.05.2020, <https://natemat.pl/308445,arlukowicz-o-koronawirusie-na-slasku-moze-byc-druga-lombardia>, dostęp 27.05.2020

Tekst 2

Koronawirus: Duży wzrost zakażeń na Śląsku. Kolejne 16 osób zmarło

---

Dominik Gołdyn

Koronawirus na Śląsku przybiera na sile. 12 maja Ministerstwo Zdrowia przekazało informację o 204 nowych przypadkach zakażenia w województwie śląskim. Łącznie w Polsce pojawiło się 235 nowych przypadków. Zmarło 16 osób.

235 nowych i potwierdzonych przypadków zakażenia koronawirusem w Polsce pochodzi z województw: śląskiego (204), dolnośląskiego (7), wielkopolskiego (6), pomorskiego (4), lubelskiego (3), zachodniopomorskiego (3), świętokrzyskiego (3), warmińsko-mazurskiego (2), opolskiego (2), małopolskiego (1).

Ministerstwo Zdrowia przekazało również informację o śmierci 16 osób w wieku od 51 do 96 lat. Zgony odnotowano m.in. w Poznaniu, Starachowicach, Tarnowskich Górach, Raciborzu, Tychach, Grudziądzu i Zgierzu. Wszystkie osoby miały choroby współistniejące.

W sumie w Polsce zakażenie koronawirusem potwierdzono u 16 tys. 561 osób, 827 zmarło.

Koronawirus w Polsce. Statystyki z 12 maja

Z powodu koronawirusa hospitalizowanych jest 2571 pacjentów, objętych kwarantanną jest 96 tys. 211 osób, wyzdrowiało 6131 – poinformowało we wtorek rano Ministerstwo Zdrowia.

Resort podał też, że objętych nadzorem sanitarno-epidemiologicznym jest 17 tys. 771 osób.

Źródło: Dominik Gołdyn, *Koronawirus: Duży wzrost zakażeń na Śląsku. Kolejne 16 osób zmarło*, 12.05.2020, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Koronawirus/Koronawirus-12-maja.-204-nowe-przypadki-na-Slasku.-Kolejne-16-osob-zmarlo>, dostęp 27.05.2020

ANALIZA

a. Jaki charakter ma tekst (informacji, opinii)? Które fragmenty zawierają fakty, a które opinie?

Tekst 1

Znajdują się tu zarówno opinie jak i fakty, ale zdecydowanie przeważają te pierwsze. Świadczą o tym m.in. przytoczone wypowiedzi aż trzech osób. Autor artykułu dzieli się swoją oceną sytuacji, polemizując z opinią ministra Arłukowicza (*Na dziś być może porównanie z Lombardią jest trochę na wyrost, ale nie wiadomo, co się stanie w przyszłości*).

Zawarte natomiast w materiale statystyki dotyczące zakażeń można uznać za fakty (*Obecnie są tam 3983 zakażenia – to ostatnie dane z wtorku. Dla porównania na Mazowszu jest obecnie 2808 zakażeń. Dodajmy jeszcze, że województwo mazowieckie liczy ponad 5,3 mln mieszkańców, a liczba ludności Śląska jest mniejsza o około milion*).

Tekst 2

W tekście znajdują się jedynie dane statystyczne i krótki wniosek wysnuty na ich podstawie (*Duży wzrost zakażeń na Śląsku*). Tekst zawiera głównie fakty.

b. Jakie informacje zostały zawarte w tytule i w pierwszym akapicie? Jaki mają wydźwięk?

Tekst 1

Śląsk został porównany do Lombardii – rejonu Włoch – w którym w trakcie epidemii sytuacja była dramatyczna. W dalszej części tekstu jest informacja, że to porównanie jest trochę na wyrost. Aby ocenić, jak bardzo jest ono przesadzone, można spojrzeć na oficjalne dane. W dniu 03.06.2020 r. Lombardia miała 89 539 potwierdzonych przypadków, w tym 16 186 zgony. W tym samym czasie Śląsk miał 8666 potwierdzonych przypadków, w tym 224 zgony. Biorąc pod uwagę, że 9 475 202 to liczba mieszkańców Lombardii, a 4 517 635 to liczba mieszkańców województwa śląskiego, to uzyskujemy następujące wyniki w przeliczeniu na milion mieszkańców:

9 449,82/mln (potwierdzonych przypadków w Lombardii)
1 708,25/mln (zgony w Lombardii)
1 918,26/mln (potwierdzonych przypadków w województwie śląskim)
49,58/mln (zgony w województwie śląskim)

Dlatego można stwierdzić, że tytuł to clickbait, który powodując niepokój i lęk u odbiorcy, skłania go do przeczytania artykułu. Odbiorca chce poznać szczegóły i dowiedzieć się, czemu jest aż tak źle.

Źródła danych (dostęp 3.06.2020r.):

<https://www.gov.pl/web/koronawirus/wykaz-zarazen-koronawirusem-sars-cov-2>

<https://news.google.com/covid19/map?hl=pl&mid=/m/Obzty&gl=PL&ceid=PL:pl>

Tekst 2

W tytule zawarto najbardziej poruszające wiadomości (o wzroście zakażeń na Śląsku i liczbie zgonów). Tytuł ma alarmujący charakter, skłaniając odbiorcę do wejścia w artykuł i przeczytania go.

W pierwszym akapicie znajduje się powtórzenie twierdzenia z tytułu (*Koronawirus na Śląsku przybiera na sile*), dane statystyczne i powołanie się na źródło, z którego one pochodzą. Przytoczone informacje mogą wzbudzać niepokój u odbiorcy. Jednak nie zastosowano innych technik, które mają ten lęk podsycać.

- c. **Co czujesz po przeczytaniu obu tekstów? Czy któryś bardziej zadziałał na Twoje emocje? Dlaczego? Jakie techniki manipulacji i wzbudzania emocji zostały w nim zawarte? Materiał pomocniczy znajdziesz w załączniku nr 3 „Techniki manipulacji”.**

Uczniowie i uczennice mogą czuć bardzo wiele emocji, m.in.: lęk, niepokój, smutek, współczucie, bezradność, a nawet złość (wynikającą z manipulowania ich emocjami). Warto zapytać się ich, jakie emocje wzbudza w nich dany artykuł i dlaczego.

UŻYTE TECHNIKI

Tekst 1

Technika wzbudzania silnych emocji:

- W tytule zacytowano niepokojącą i obrazową wypowiedź. Sugeruje ona odbiorcy, że sytuacja na Śląsku stanie się tak samo dramatyczna jak sytuacja we włoskiej Lombardii.
- Tytuł zawiera też wypowiedź autorytetu (były minister zdrowia) i komentarz autora, wzmacniający ją (niepokojąca prognoza).
- W pierwszym akapicie autor podkreśla, że sytuacja na Śląsku stale się pogarsza i porównywanie go do Lombardii nie jest bezpodstawne. To ugruntowuje niepokój i strach wywołany przez tytuł.
- Przytoczono obrazową wypowiedź Bartosza Arłukowicza (*ludzie umierają w samotności i ciszy, otoczeni kordonami policji*). Porusza ona emocje, wyzwała współczucie i lęk, czy u nas za chwilę nie będzie tak samo. Sugerując bezradność rządzących, dodatkowo podsyca niepokój i wywołuje złość. Wzmocnione jest to zacytowaną wypowiedzią Katarzyny Zuchowicz, z której wynika, że wcześniej w kopalniach – uznawanych za główne ognisko zakażeń na Śląsku – nie wprowadzono profilaktyki zakażeń, np. dezynfekcji pomieszczeń wspólnych.

Technika upraszczania informacji i idei:

- Przyrównano sytuację na Śląsku do sytuacji w Lombardii, żeby wywołać emocje u odbiorcy. Ale nie podano żadnych danych, które pokazywałyby, czy to porównanie jest uzasadnione.
- Opisano, jak rządzący nie radzą sobie z epidemią na Śląsku. Jednocześnie nie pokazano, jakie działania zostały podjęte dotychczas, aby ją opanować.

Technika atakowania wrogów:

- W wypowiedzi Bartosza Arłukowicza znajduje się wyraźna krytyka rządu, który według niego nie ma pomysłu na opanowanie sytuacji na Śląsku. Przytoczenie tego fragmentu wypowiedzi może mieć na celu wywołanie złości odbiorcy na bierność władz.

Tekst 2

Artykuł oparty jest głównie na faktach, zawiera dane i podaje źródło, z którego pochodzą. W tekście nie ma też żadnego komentarza odautorskiego.

d. Czym różnią się te źródła (doborem argumentów, podawanymi danymi, źródłami na które się powołują, stylem językowym)?

Tekst 1

Pierwszy tekst zawiera głównie wypowiedzi innych osób i subiektywne przemyślenia autora. Język jest dość prosty i potoczny. Podkreślono pogrubieniem słowa kluczowe, które układają się w niepokojący ciąg (Śląsk-Lomardia-Bartosz Artukowicz-koronawirus w Polsce-pandemia koronawirusa). Jako źródło części informacji podano portal onet.pl, czyli tekst jest napisany na podstawie innego artykułu.

Tekst 2

Drugi tekst bazuje głównie na danych statystycznych. Użyty w nim język jest rzeczowy, konkretny, a sam jest artykuł nie zawiera komentarzy i określeń oceniających.

e. Skąd mogą wynikać różnice między tymi przekazami?

	Tekst 1	Tekst 2
Źródła		W drugim tekście źródła są bardziej wiarygodne niż w pierwszym.
Użyty język	Język jest potoczny i zawiera techniki manipulacji.	Język jest rzeczowy i nie użyto w nim takich technik.
Środki	Liczne opinie poszczególnych osób.	Głównie dane statystyczne.

f. Na jakie źródła powołują się autorzy obu tekstów?

Tekst 1

Powołuje się na Onet, Onet Opinie, zacytowane osoby oraz oficjalne komunikaty Ministerstwa Zdrowia.

Tekst 2

Wykorzystuje jako źródło Ministerstwo Zdrowia i jego komunikaty.

g. Który z tekstów jest według Ciebie bardziej wiarygodny? Dlaczego?

Tekst 1

Tekst 2

Bardziej wiarygodny jest drugi tekst, ponieważ powołuje się na dane statystyczne i podaje ich źródła.

MEDIA O KORONAWIRUSIE

KOMPLET B

Tekst 1

Badania potwierdziły NAJGORSZY scenariusz dot. koronawirusa! Lekarze rozkładają ręce

---

P.J.

Najnowsze badania naukowców nad koronawirusem potwierdziły najgorszy scenariusz, jaki przewidywali lekarze.

Naukowcy z całego świata prowadzą badania nad nieznanym dotąd wirusem SARS-CoV-2. Pracują w pocie czoła po to, by lepiej poznać „przeciwnika”, z którym przystało nam walczyć. Naukowcy prowadzą także badania nad szczepionką. Badacze z Oddziału Patologii Szpitala w Grazu II, Uniwersytetu Medycznego w Grazu i Uniwersytetu w Wiedniu mają złe wieści. Wygląda na to, że potwierdził się najgorszy scenariusz, jaki przewidywali lekarze.

Wraz z rozwojem choroby wywołanej koronawirusem SARS-CoV-2 wielu lekarzy pracujących z zakażonymi głosiło pogląd, że COVID-19 jest chorobą atakującą nie tylko układ oddechowy, ale cały organizm człowieka. Badania naukowców z Oddziału Patologii Szpitala w Grazu II, Uniwersytetu Medycznego w Grazu i Uniwersytetu w Wiedniu potwierdzają te przypuszczenia. Jak się okazuje, COVID-19 niesie za sobą szerokie spektrum nieodwracalnych zmian w organizmie. Liczba tych schorzeń jest bardzo długa. Skutkami choroby wywołanej przez koronawirusa są m.in. zakrzepica płucna, niewydolność nerek, wątroby oraz trzustki. Lekarze rozkładają ręce, albowiem medycyna nie jest w stanie załagodzić skutków COVID-19.

Wyniki badań wcześniej wspomnianego zespołu badaczy ukazały się w czasopiśmie medycznym „Annals of Internal Medicine”.

– Nasze badania wykazały, że chociaż choroba rozpoczęła się od uszkodzenia płuc, to w tych śmiertelnych przypadkach zwykle następowała zakrzepica w samych tętnicach płucnych i uszkodzenie innych organów – komentuje prof. Sigurd Lax z Uniwersytetu Johanna Keplera w Linzu i Kliniki Patologii Szpitala w Grazu.

źródło: interia.pl

Źródło: P.J., *Badania potwierdziły NAJGORSZY scenariusz dot. koronawirusa! Lekarze rozkładają ręce*, 19.05.2020, <https://wsieci24.pl/badania-potwierdzily-najgorszy-scenariusz-koronawirusa/>, dostęp 27.05.2020

Tekst 2

POTWIERDZONO, ŻE COVID-19 TO CHOROBA CAŁEGO ORGANIZMU

---

nie podano

COVID-19 powoduje zakrzepicę tętnic płucnych i uszkadza inne organy wewnętrzne – tak wynika z najnowszych ustaleń naukowców.

COVID-19, choroba wywołana przez SARS-CoV-2, może prowadzić nie tylko do ciężkiego zapalenia płuc, ale także do zakrzepicy płuc, a następnie niewydolności nerek, wątroby i trzustki. Badania zostały przeprowadzone przez naukowców z Oddziału Patologii Szpitala w Grazu II, Uniwersytetu Medycznego w Grazu i Uniwersytetu w Wiedniu. Wyniki opublikowano w „Annals of Internal Medicine”.

Według prof. Sigurda Laxa z Uniwersytetu Johannesa Keplera w Linzu i dyrektora Kliniki Patologii Szpitala w Grazu II, COVID-19 nie jest wyłącznie chorobą układu oddechowego. Prof. Lax przeprowadził autopsje osób, które zmarły na COVID-19 i przeanalizował wyniki 11 przypadków.

- Nasze badania wykazały, że chociaż choroba rozpoczęła się od uszkodzenia płuc, to w tych śmiertelnych przypadkach zwykle następowała zakrzepica w samych tętnicach płucnych i uszkodzenie innych organów – powiedział prof. Lax.

Chociaż COVID-19 powoduje przede wszystkim zapalenie pęcherzyków płucnych, to jednak reakcja towarzysząca w tętnicach małych wydaje się często wyzwać krzepnięcie krwi, co szczególnie u pacjentów z istniejącą wcześniej chorobą sercowo-naczyniową może spowolnić krążenie płucne. Skutkuje to szybko postępującą niewydolnością oddechową i niewydolnością krążenia, co jest główną przyczyną zgonów w COVID-19.

COVID-19 wpływa również na szereg innych narządów, takich jak nerki, wątroba, trzustka, nadnercza i układ limfatyczny.

- Widzimy, że COVID-19 jest poważną chorobą zakaźną, która dotyka całego organizmu i prowadzi w ciężkim przebiegu do niewydolności wielonarządowej – powiedział Michael Trauner, jeden z autorów badań.

Nie jest jeszcze jasne, czy choroba ta powoduje długotrwałe uszkodzenia narządów dotkniętych chorobą.

Źródło: autor anonimowy, *Potwierdzono, że COVID-19 to choroba całego organizmu*, 19.05.2020, <https://nt.interia.pl/raporty/raport-koronawirus/strona-glowna/news-potwierdzono-ze-covid-19-to-choroba-calego-organizmu,nld,4502881>, dostęp 27.05. 2020

ANALIZA

a. Jaki charakter ma tekst (informacji, opinii)? Które fragmenty zawierają fakty, a które opinie?

Tekst 1

Artykuł powołuje się na naukowców i badania. Podane są nazwy ośrodków prowadzących badanie, ale brakuje szczegółów. Nie ma nazwisk badaczy (poza jednym, który został zacytowany), nie jest podana wielkość próby, na której prowadzono badania. Wyniki badań opisane są pobieżnie, np. nie ma wymienionej bardzo długiej liczby schorzeń, wywoływanych przez COVID-19.

Liczba przymiotników (*złe wieści, liczba schorzeń jest bardzo długa, najgorszy scenariusz, nieodwracalne skutki*) i ogólnikowych informacji (*wielu lekarzy głosiło pogląd, medycyna nie jest w stanie załagodzić, lekarze rozkładają ręce*) pozwala przypuszczać, że artykuł zawiera opinie autora, a nie rzetelne opracowanie faktów.

Jako główne źródło została podana relacja z portalu interia.pl. W tekście jest informacja o tym, że badania zostały opisane w czasopiśmie medycznym „Annals of Internal Medicine”. Ale czasopismo nie jest traktowane jako materiał źródłowy – autor nie daje przypisów odsyłających do niego i nie wymienia go pod artykułem jako źródło.

Tekst 2

Artykuł zawiera głównie fakty. Przedstawiono wnioski z badań, podano niektóre szczegóły dotyczących tego, co odkryli badacze. Opisano, jak zostały przeprowadzone same badania (wielkość próby, metodologia). Zacytowana wypowiedź jednego naukowca jest interpretacją danych pozyskanych z badań, a nie jego własną opinią. Autor nie zawarł w tekście swoich własnych przemyśleń na omawiany temat.

b. Jakie informacje zostały zawarte w tytule i w pierwszym akapicie? Jaki mają wydźwięk?

Tekst 1

Tytuł jest silnie nacechowany emocjonalnie. Zastosowano wielkie litery, wykrzyknik, przymiotnik w najwyższym stopniu (*najgorszy*) oraz związek frazeologiczny wyrażający bezradność (*rozkladać ręce*).

W pierwszym akapicie powtórzono informacje z tytułu o najgorszym scenariuszu, dodając, że jest on potwierdzony przez najnowsze badania. Powołanie się na autorytet badaczy i naukowych badań ma uwiarygodnić przekaz zawarty w tytule i pierwszym akapicie. Jednocześnie autor nie podaje konkretów, które umożliwiłyby weryfikację tych informacji, np. nazwiska naukowców, źródła z wynikami badań.

Zarówno tytuł, jak i pierwszy akapit sugerują tragiczne wieści. Ich wydźwięk jest zdecydowanie pesymistyczny. Ma na celu wywołać w odbiorcy silny lęk, niepokój oraz poczucie bezradności (skoro nawet lekarze nie wiedzą, co robić, to sytuacja jest poważna i nie można się przed nią obronić).

Tekst 2

Po przeczytaniu samego tytułu i pierwszego akapitu można odnieść wrażenie, że chorobie zawsze towarzyszą objawy ze strony całego organizmu, w tym uszkodzenia organów wewnętrznych oraz zakrzepica tętnic płucnych. Wstęp do artykułu sugeruje dużo większe zagrożenie ze strony SARS-CoV-2, niż jest ono rzeczywistości. Wprowadza niepokój u odbiorcy i skłania go do przeczytania całości. Ale nie odwołuje się tak silnie do emocji jak pierwszy tekst.

- c. **Co czujesz po przeczytaniu obu tekstów? Czy któryś bardziej zadziałał na Twoje emocje? Dlaczego? Jakie techniki manipulacji i wzbudzania emocji zostały w nim zawarte? Materiał pomocniczy znajdziesz w załączniku nr 3 „Techniki manipulacji”.**

Uczniowie i uczennice mogą czuć bardzo wiele emocji, m.in.: lęk, niepokój, smutek, współczucie, bezradność, a nawet złość (wynikającą z manipulowania ich emocjami). Warto zapytać się ich, jakie emocje wzbudza w nich dany artykuł i dlaczego.

UŻYTE TECHNIKI

Tekst 1

Technika wzbudzania silnych emocji:

- Nagromadzono przymiotniki o negatywnym wydźwięku.
- W tytule użyto wykrzyknika i wielkich liter oraz przymiotnik w najwyższej formie (*najgorszy*), co podkreśla powagę sytuacji.
- Wykorzystano określenia odnoszące się do konfliktu zbrojnego (*walczymy z wirusem, który jest przeciwnikiem, atakującym cały organizm*).
- Podkreślono bezradność autorytetów (lekarzy) i poważne zagrożenie dla zdrowia osób chorujących na COVID-19 (wirus wywołuje *nieodwracalne skutki w całym organizmie*). To wywołuje w odbiorcach niepokój, lęk, strach, frustrację.

Technika upraszczania informacji i idei:

- Zasugerowano, że koronawirus zawsze wywołuje ciężkie schorzenia w całym organizmie, a nie tylko w układzie oddechowym. Nie wyjaśniono, że takie skutki mogą wystąpić, ale nie muszą.
- Zastosowano potoczny język (*naukowcy pracują w pocie czoła, lekarze rozkładają ręce*), w którym nie ma opisu trudniejszych zależności, dotyczących działania wirusa na organizm. Takie uproszczenie sprawia, że większość osób łatwo zapamiętuje chwytliwe, emocjonalnie nacechowane wyrażenia.

Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:

- Wzmocniono poczucie zagrożenia w związku z pandemią i lęk o własne życie. Odbiorca łatwiej zwraca uwagę na emocjonalny przekaz i lepiej go zapamiętuje, bo dotyczy ważnych dla niego wartości.

Tekst 2

Technika wzbudzania silnych emocji i technika upraszczania informacji i idei:

- W tytule i pierwszym akapicie zawarto informację, która została wyrwana z kontekstu, co może podsycać niepokój odbiorcy.

d. Czym te źródła różnią się (doborem argumentów, podawanymi danymi, źródłami na które się powołują, stylem językowym)?

Tekst 1

W obydwu tekstach tytuł i pierwszy akapit mają sensacyjny wydźwięk. To ma na celu zachęcenie odbiorcy do kliknięcia w artykuł i przeczytania całości. Ale w pierwszym tekście emocjonalny przekaz jest znacznie silniejszy niż w drugim.

W pierwszym artykule styl językowy jest sensacyjny, mocno wartościujący (liczne przymiotniki o negatywnym zabarwieniu emocjonalnym). Zawiera potoczne wyrażenia, unika medycznych określeń nawet wtedy, gdy ich użycie byłoby uzasadnione.

Tekst 2

Autor tekstu drugiego użył technik, które mają zbudować niepokój u czytelnika. Widać to szczególnie w tytule i pierwszym akapicie. Ale w dalszej części autor nie ocenia prezentowanych informacji. Język, jaki stosuje, jest rzeczowy i konkretny. Nie unika trudniejszych, medycznych określeń (niewydolność wielonarządowa). Przedstawia szczegóły dotyczące procesów aktywowanych przez wirusa i mogących zakończyć się śmiercią u pacjentów z chorobami współtowarzyszącymi.

e. Skąd mogą wynikać różnice między tymi przekazami?

Tekst 1

Użyty język Język jest potoczny i zawiera techniki manipulacji.

Tekst 2

Język jest bardziej rzeczowy i zawiera mniej określeń odwołujących się do emocji odbiorcy.

f. Na jakie źródła powołują się autorzy obu tekstów?

Tekst 1

Tekst 1 jako źródło podaje portal interia.pl, ale bez linku do konkretnego artykułu. W materiale jest wzmianka o tym, że badania zostały opublikowane w „Annals of Internal Medicine”. Czasopismo nie jest jednak wymienione jako źródło na końcu. Brakuje też informacji o autorze artykułu, numerze pisma, w którym można go znaleźć i dacie publikacji.

Tekst 2

Tekst 2 nie podaje wprost źródła. Wspomina za to, że przytoczone w nim badania, zostały opisane w „Annals of Internal Medicine”. Brakuje informacji o autorze artykułu, numerze pisma, w którym można go znaleźć i dacie publikacji.

g. Który z tekstów jest według Ciebie bardziej wiarygodny? Dlaczego?

Tekst 1

W pierwszym tekście widać, że autor nie sięgnął do publikacji źródłowej, w której zawarte były wyniki badań. Bazując na opracowaniu wniosków z badań, podkreśla najbardziej niepokojące i sensacyjne elementy, prawdopodobnie celowo je przeinaczając. Sugeruje, że wirus zawsze powoduje uszkodzenia innych organów. Tym samym wprowadza odbiorcę w błąd. Pomija informację, że badania przeprowadzono tylko na 11 śmiertelnych przypadkach COVID-19.

Artykuł nie tylko stara się manipulować emocjami czytających, ale ma też cechy fake newsa.

Tekst 2

Bardziej wiarygodny jest drugi tekst, który zawiera głównie opis badań. Podaje też, gdzie zostały one opublikowane (źródło, choć bez pełnej informacji bibliograficznej), co obejmowały (11 przypadków śmiertelnych), w jaki sposób były prowadzone (autopsja i analiza wyników). Autor artykułu przytacza także wątpliwości, jakie mają sami badacze.

Mimo to warto zachować ostrożność przy powoływaniu się na informacje zawarte w tym artykule. Lepszym rozwiązaniem będzie sięgnięcie bezpośrednio do źródła (w tym przypadku „Annals of Internal Medicine”) lub do innego materiału, który powołując się na to pismo, przytacza odnośniki do konkretnych stron i podaje pełną informację bibliograficzną.

TECHNIKI MANIPULACJI

Technika wzbudzania silnych emocji

Propaganda to gra na ludzkich emocjach (takich jak: strach, nadzieja, złość, frustracja czy współczucie), tak aby osiągnąć pożądany cel. W głębszym sensie jest to gra umysłu – biegli propagandziści wykorzystują ludzkie lęki i uprzedzenia. Skutecznie formułują komunikaty działające na emocje, wywołujące ekscytację i wzburzenie, co z kolei tłumi krytyczne myślenie.

Poprzez aktywowanie emocji, odbiorca jest dogłębnie poruszony komunikatem. Kolejną bronią, którą może wykorzystać osoba stosująca propagandę, jest przypinanie etykietek.

Jakie emocje są ważne dla twórców propagandy? Lęk, litość, złość, podniecenie, współczucie, nienawiść, niechęć – wszystkie one mogą zostać wzmocnione poprzez wykorzystanie odpowiednich etykiet.

Technika upraszczania informacji i idei

Propaganda może wykorzystywać dokładne i prawdziwe informacje, jak również pół-prawdy, opinie, kłamstwa i fałsz. Skuteczna propaganda stosuje proste historie, które są już znane i sprawdzone. Używając metafor, obrazów czy powtórzeń sprawia, że opowiedziane historie wydają się naturalne i „prawdziwe”.

Nadmierne upraszczanie jest skuteczne, kiedy chwytliwe i łatwe do zapamiętania krótkie wyrażenia zastępują krytyczne myślenie. Zbyt uproszczone informacje nie składają się na wiedzę i nie prowadzą do zrozumienia, ale ponieważ ludzie w sposób naturalny próbują zredukować zawartość, ta forma propagandy może być skuteczna.

Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców

Skuteczna propaganda przekazuje komunikaty, motywy oraz język, które bezpośrednio przyciągają konkretne grupy społeczne. Propagandziści mogą przyciągać ze względu na członka rodziny, właściwą tożsamość rasową, przynależność etniczną, a nawet hobby, ulubionych celebrytów, przekonania i wartości, czy też osobiste aspiracje i nadzieje na przyszłość. Czasami aktywuje się uniwersalne, najbardziej zakorzenione wartości ludzkie – potrzebę kochania i bycia kochanym, poczucie przynależności i miejsca – w nie również może uderzać propaganda. Poprzez tworzenie komunikatów, które bezpośrednio odnoszą się do potrzeb i lęków określonych grup, propaganda staje się osobista i ważna. Kiedy komunikaty są osobiście istotne, ludzie zwracają na nie uwagę i wychwytyją główne przekazy i idee.

Technika atakowania przeciwników

Propaganda może służyć jako forma politycznej i społecznej wojny w celu zidentyfikowania i upodlenia przeciwników. Może również kwestionować zasadność, wiarygodność, wierność, a nawet naturę swoich przeciwników oraz ich idee.

Ze względu na fakt, że – w sposób naturalny – konflikt przyciąga ludzi, propagandziści strategicznie wykorzystują kontrowersję w celu zwrócenia uwagi. Atakowanie przeciwnika zachęca również do myślenia w kategoriach zero-jedynkowych, „albo-albo” lub „my-oni”, które tłumią rozważanie bardziej złożonych informacji i idei.

Propaganda również może być wykorzystana do kompromitacji osób, niszczenia reputacji, wyłączenia poszczególnych grup ludzi, wzbudzania nienawiści i kulturowania obojętności.

Źródło: opracowanie Maja Dobiasz-Krysiak, *Nie tylko fake newsy. Jak rozpoznawać różne rodzaje medialnej dezinformacji?*, <https://media.ceo.org.pl/aktualnosci/nie-tylko-fake-newsy-jak-rozpoznawac-rozne-rodzaje-medialnej-dezinformacji>

MANIPULACJE I NADUŻYCIA W MEDIACH: JAK WERYFIKOWAĆ INFORMACJE

Weryfikacja przekazów medialnych

Czy wszystko, co można przeczytać, usłyszeć lub zobaczyć w mediach i Internecie, to obiektywne i rzetelne źródła, więc warto z nich skorzystać?

NIE.

Niestety, duża część tego, na co się natykamy, może być pełna nieścisłości i manipulacji, a także może celowo wprowadzać w błąd i popierać subiektywne poglądy konkretnych osób lub grup.

Dlatego bardzo ważnym krokiem, który zawsze powinien być wykonywany (w różnym stopniu), gdy spotykamy się z nowymi, zwłaszcza sensacyjnymi, treściami, jest **zweryfikowanie źródeł: choćby krótka analiza materiałów i stanowisk eksperckich i odróżnienie tego, co w nich jest opinią, a co faktem**.

Analizując źródła i opinie, zachowaj czujność: żyjemy w dobie łatwego dostępu do informacji i ich szybkiego rozprzestrzeniania się. Fachowcy mówią nawet **o pojawieniu się zjawiska infodemii**, czyli bezprecedensowego przyrostu liczby informacji (w tym wypadku dotyczących koronawirusa) i o ich błyskawicznym rozprzestrzenianiu się na całym świecie (stąd nawiązanie do słowa „pandemia”).

Media codziennie są zalewane ogromną falą nowych newsów: często sprzecznych lub budzących silne emocje w odbiorcach – to rodzi **wiele możliwości manipulowania** nimi. Jedną z takich manipulacji jest zjawisko tzw. fake newsów (fałszywych wiadomości, często o charakterze sensacyjnym, których celem jest wprowadzenie odbiorcy w błąd, aby autor osiągnął korzyści finansowe, polityczne lub prestiżowe, często przez granie na emocjach odbiorców lub przez oczernianie i dyskredytowanie różnych osób lub zjawisk). Czasem nawet media, które starają się udostępniać jedynie rzetelnie sprawdzone informacje, mogą dać się oszukać i bez złej woli powielić fake newsy. Za to nierzadko stosują manipulację polegającą na tym, że opatrują swoje artykuły lub wiadomości przesadzonym, wyrazistym emocjonalnie tytułem (np. postępującym się wykrzyknikami i wersalikami), sugerującym sensacyjną treść informacji: takie tytuły nazywa się clickbaitami, bo ich zadaniem jest przykucie uwagi odbiorcy i spowodowanie, że kliknie on taki tytuł, aby przeczytać news, co generuje realne zyski dla portalu, który taką treść udostępnia.

W czasach, gdy sytuacja, w której się znajdujemy, i tak wyzwala w nas wiele trudnych i silnych emocji, tym istotniejsze jest **uważne weryfikowanie źródeł. To już sposób nie tylko na to, aby nie dać się oszukać i nie szerzyć dezinformacji, ale również na to, aby zadbać o swoje dobre samopoczucie psychiczne**.

Jeśli wydaje ci się, że coś jest z przekazem nie tak, zawsze go sprawdź (źródła, z których korzysta, informacje, fakty i opinie w nim zawarte):

- Zaczynij od poszukania doniesień lub artykułów w innych (różnorodnych) źródłach (pamiętaj o „Regule 3 źródeł” – przeczytasz o niej poniżej).
- Im więcej danych, faktów, opinii i źródeł znasz, tym lepiej widzisz kontekst zjawiska i jego złożoność, a w konsekwencji tym łatwiej wyłapiesz wszelkie nieścisłości i manipulacje.
- Analizując źródła i opinie (także ekspertów), zawsze sprawdzaj, czy są wiarygodne (pamiętaj o pytaniach: „Gdzie?”, „Kto?”, „Co?”, „Kiedy?”) i uczciwie przedstawione, czy nie próbują ukrywać swojej subiektywności, manipulować Twoim nastawieniem i zdaniem.

Podstawowa weryfikacja przekazu medialnego obejmuje postawienie sobie czterech pytań (od odpowiedzi na te pytania mogą zależeć cel lub punkt widzenia prezentowany w danym źródle):

- **GDZIE** została opublikowana informacja?
  - Czy źródło związane jest z konkretną ideologią, partią/opcją polityczną?
  - Czy jest to strona biznesowa lub taka, która coś sprzedaje?
  - Czy jest to profesjonalny portal informacyjny, który podaje newsy (np. sprawdź, kto tam pisze: czy są to profesjonalni dziennikarze, wypowiadający się na tematy, w których są ekspertami? Czy portal udostępnia fakty z różnych źródeł bez subiektywnych interpretacji?)?
  - Czy jest to strona naukowa, prezentująca badania i dane naukowe?
  - Czy jest to blog lub portal z felietonami, zawierający osobiste opinie i subiektywne zdanie autorów?
- **KTO** jest autorem informacji?
  - Czy można odszukać autora, czy to informacja anonimowa lub autor ukrywa się pod pseudonimem?
  - Kim jest autor i jakie są jego kwalifikacje? Czy to polityk, dziennikarz, naukowiec, celebryta, marketinowiec, nikomu nieznaną osobą, ekspert w poruszonym temacie, czy laik? Czy wydaje się obiektywny, czy odwrotnie: jest znany z wyrazistych, konkretnych poglądów lub uprzedzeń?
  - Jeśli autor czerpał z innych źródeł, to sprawdź, gdzie informacja została opublikowana pierwotnie i kto jest jej oryginalnym autorem.
  - Jaki jest związek autora z historią/poruszaną kwestią? Czy opisuje coś, czego mógł być świadkiem, czym się zajmuje, czy czerpie swoje opinie lub obserwacje z innego źródła?
  - Możesz też sprawdzić konta autora w mediach społecznościowych (jeśli takie posiada) – czy wyglądają wiarygodnie, jak konta prawdziwej osoby? Co tam udostępnia/publikuje? Kiedy te konta zostały utworzone? Czy nie są przypadkiem stworzone tylko z myślą o tym, aby rozpowszechniać konkretne informacje?
- **CO** udostępnia autor lub jakie informacje prezentuje źródło?
  - Jaki punkt widzenia, informacje, treści, poglądy i opinie udostępnia?
  - Czego tam brakuje?
  - Czy inne publikacje i udostępniane treści wydają się rzetelne i obiektywne, są różnorodne lub prezentują różne punkty widzenia, czy są jednostronne? Czy są wyważone, czy może stronnicze?
- **KIEDY** została opublikowana oryginalna informacja?
  - Zawsze warto sprawdzić datę – czy przypadkiem nie jest to stara, nieaktualna informacja, która jest rozpowszechniana teraz w jakimś konkretnym celu?

Pamiętaj też, że rzetelne opracowania i informacje zawierają odniesienia do źródeł, z których korzystają. Nie boją się tego, że ktoś będzie chciał zweryfikować prawdziwość danych i faktów, które przytaczają.

Jeśli coś w danym przekazie Cię zaniepokoi, poszukaj innych źródeł mówiących o tym zjawisku/zdarzeniu albo doniesieniu.

Mówi o tym „Reguła 3 źródeł”, która polega na porównaniu co najmniej 3 źródeł informacji, w tym choć jednego o odmiennym punkcie widzenia. Pamiętaj, że trzy źródła to absolutne minimum! Stosując tę regułę, warto sięgnąć po różne opracowania, dane, fakty naukowe i statystyczne, analizy i opinie ekspertów.

Takie porównanie źródeł i informacji uwidoczni wszystkie nieścisłości i manipulacje, których dopuszczono się w danym przekazie. A jeśli okaże się, że ich nie ma, to tylko na tym zyskasz! Kilka różnych źródeł pozwoli Ci zobaczyć to, o czym czytasz, w szerokim kontekście, i uzupełnić Twoją wiedzę o dodatkowe informacje i niuansy.

NIE TYLKO FAKE NEWSY

10 RODZAJÓW INFORMACJI WPROWADZAJĄCYCH W BŁĄD

Propaganda <ul style="list-style-type: none"> używają jej rządy, korporacje i organizacje non-profit do wpływania na postawy, wartości i wiedzę odwołuje się do emocji może być pozytywna lub szkodliwa 	Treści stroniczne <ul style="list-style-type: none"> związane z jakąś ideologią, zawierają interpretacje faktów, ale często podają się za bezstronne skupiają się na faktach zgadzających się z ideologiczną narracją, pomijają inne emocjonalny, pełen pasji język 	WPLYW neutralny słaby średni silny MOTYWACJA Pieniądze Polityka/Władza Humor/Zabawa Pasja (Dez)Informacja
Clickbait <ul style="list-style-type: none"> przykuwające wzrok, sensacyjne nagłówki, zaprojektowane tak, by zainteresować często wprowadzają w błąd, treść nie ma związku z tytułem napędzają zyski z reklam 	Teoria spiskowa <ul style="list-style-type: none"> ma prosto wyjaśnić skomplikowane zagadnienia, jest odpowiedzią na strach lub niepewność pozornie nie do obalenia, ponieważ dowody obalające teorię spiskową uznawane są za jej potwierdzenie odrzuca ekspertów i autorytety 	
Treści sponsorowane <ul style="list-style-type: none"> reklama, która wygląda jak artykuł ponieważ treść nie jest wyraźnie oznakowana jako reklama, może być trudno ją rozpoznać stanowi potencjalny konflikt interesów dla organizacji zajmujących się prawdziwymi wiadomościami 	Pseudonauka <ul style="list-style-type: none"> na przykład „greenwashing”, cudowne leki, ruch antyszczepionkowy i zaprzeczenie globalnemu ociepleniu przeinacza prawdziwe badania naukowe, by dowieść przesadnych lub nieprawdziwych tez często zaprzecza ekspertom 	
Satyra i mistyfikacja <ul style="list-style-type: none"> komentarz społeczny albo humor duże różnice w jakości, zamierzone znaczenie nie jest zawsze jasne może wprowadzić w zakłopotanie osoby, które uznają treść za prawdziwą. 	Wprowadzanie w błąd <ul style="list-style-type: none"> miesza fakty, treści częściowo fałszywe i fałsz jej celem może być informowanie, a autor(ka) nie zdaje sobie sprawy, że treść jest fałszywa przypisywanie nieprawdy, sfabrykowane treści i mylące nagłówki 	
Błąd <ul style="list-style-type: none"> nawet poważne organizacje medialne czasem popełniają błędy błędy mogą zaszkodzić marce, obrazić osoby i prowadzić do procesów sądowych renomowane organizacje publikują przeprosiny 	Falsz <ul style="list-style-type: none"> całkowicie sfabrykowana treść, rozprzestrzeniania celowo, aby wprowadzać w błąd partyzanckie techniki marketingowe, boty, komentarze i podrabiane marki motywowane wpływami z reklam, zyskiem politycznym lub jednym i drugim 	

SPRAWDŹ CZY TO NIE...

Falszywe przypisanie	Autentyczne zdjęcia, filmy lub cytaty są przypisywane niewłaściwym miejscom lub osobom	Wprowadzanie w błąd	Treść, która nie dotyczy tego, co sugerował tytuł lub podpis
Falszerstwo	Strony lub konta na Twitterze, które podszywają się pod znaną firmę lub osobę	Sfabrykowane treści	Treści takie jak statystyki, wykresy, zdjęcia i filmy, które zostały zmodyfikowane lub spreparowane

eavi
 MEDIA LITERACY
 for CITIZENSHIP

www.eavi.eu

— CEO —
 CENTRUM EDUKACJI
 OBYWATELSKIEJ

N.B. The impact and motivation assignments are not definitive and should just be used as a guide for discussion

PRZEKAZY WYWOŁUJĄCE EMOCJE

Tekst 1

Przyleciała z Pekinu z Chińską zarazą? Dramatyczne chwile pasażerów LOT

2020-01-31, Mateusz Nadworski

(pisownia oryginalna)

Pasażerowie samolotu PLL LOT przeżyli w czwartkowy wieczór chwile grozy. Na pokładzie znalazła się kobieta, która wykazywała objawy zarażenia koronawirusem. Po wylądowaniu w Warszawie natychmiast została zabrana przez lekarzy. Nikt inny nie mógł opuścić pokładu.

Dreamliner PLL LOT z Pekinu wylądował na Lotnisku Chopina około godz. 18 w czwartek. Jeszcze w czasie lotu załoga zauważyła u jednej z pasażerek niepokojące objawy. - Kobieta miała objawy podobne do tych występujących podczas grypy. Personel pokładowy zgodnie z procedurami zgłosił to kapitanowi, który poinformował lotnisko. Wdrożyliśmy wszelkie środki ostrożności. Zaraz po wylądowaniu do samolotu wkroczyli sanitariusze – poinformował Piotr Rudzki, rzecznik prasowy Portu Lotniczego na Okęciu.

Badania w ambulatorium

Mężczyźni w specjalnych kombinezonach przetransportowali pasażerkę do karetki, gdzie została wstępnie przebadana. - Po ogólnym sprawdzeniu stanu zdrowia kobiety, pracownicy pogotowia przewieźli ją do lotniskowego ambulatorium. Tam w konsultacji z Graniczną Stacją Epidemiologiczno-Sanitarną zostały jej wykonane specjalistyczne badania – dodał Piotr Rudzki.

Nerwowe chwile i fałszywy alarm

Pozostali pasażerowie samolotu przeżyli nerwowe chwile. Służby lotniska zabroniły komukolwiek opuścić pokład z uwagi na podejrzenie, że ktoś jeszcze może być zarażony. Do momentu zakończenia badań zabranej pasażerki nikt, włącznie z załogą samolotu nie wiedział co będzie dalej. Na szczęście okazało się, że to był fałszywy alarm. - Personel pokładowy zebrał od wszystkich pasażerów karty medyczne. Pasażerowie nie wysiadali do puki nie było informacji o tym, że zabranej kobiecie nic nie jest. Na szczęście okazało się, że wszystko było w porządku i nie była ona zarażona śmiertelnym wirusem. - podsumował rzecznik warszawskiego lotniska, który nie był w stanie powiedzieć, w jaki dokładnie sposób udało się tak szybko wykluczyć koronawirusa.

Uspokojona kobieta nie została skierowana na obserwację. Mogła pójść do domu. Pozostali pasażerowie samolotu bez problemu opuścili samolot.

Zawieszono loty

Władze linii lotniczych LOT, przemyślały całą sytuację i zdali sobie sprawę z tego, z jakim zagrożeniem mają do czynienia. W piątek spółka zdecydowała o tymczasowym zawieszeniu rejsów do Pekinu. Odbyło się to po konsultacji z Ministrem Zdrowia i sztabem działającym przy kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

Źródło: Mateusz Nadworski, *Przyleciała z Pekinu z Chińską zarazą? Dramatyczne chwile pasażerów LOT*, 31.01.2020, <https://www.se.pl/warszawa/przyleciała-z-pekinu-z-chinska-zaraza-dramatyczne-chwile-pasazerow-lot-aa-DCrg-zoVo-joTg.html>, dostęp 27.05.2020

ANALIZA

a. Elementy, które poruszają emocjonalnie:

- Użyte określenia wywołujące negatywne emocje, np.: *chińska zaraza, dramatyczne chwile, chwile grozy, nerwowe chwile, śmiertelny wirus, zagrożenie*.
- Szczegółowe opisanie przypadku, co daje wrażenie, że to wydarzenie było bardzo poważne. Buduje to w odbiorcy poczucie zagrożenia i lęku przed dostaniem się osób zarażonych do Polski.
- Podkreślanie, że nikt inny nie mógł opuścić pokładu. Sugeruje się w ten sposób, że także dla zdrowych osób wirus może powodować niedogodności. Nikt nie jest bezpieczny i nie może być pewien, co się stanie.
- Umocnienie w odbiorcy niepewności. Mimo że służby wykluczyły zakażenie wirusem SARS-CoV-2, rzecznik lotniska *nie był w stanie powiedzieć, w jaki dokładnie sposób udało się tak szybko wykluczyć koronawirusa*.

b. Użyte techniki manipulacji:

- **Technika wzbudzania silnych emocji:** jak wyżej.
- **Technika upraszczania informacji i idei:** liczne powtórzenia, np. *chwile grozy, dramatyczne chwile, nerwowe chwile*.
- **Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:** budowanie atmosfery zagrożenia uderza w poczucie bezpieczeństwa i potrzeby ochrony swojego zdrowia czy życia.

Tekst 2

Bójki w sklepach, wyzwiska, kaszlenie. Żenujące zachowania w USA

22.05.2020, AZA

Opublikowana na Twitterze seria nagrań pokazuje, że Amerykanie bardzo trudno znoszą ograniczenia związane z epidemią koronawirusa. Na filmach widać, jak niektórzy celowo kaszlą w sklepach, a nawet plują w odpowiedzi na prośby sprzedawców, by założyli maseczki. Niektórzy zastaniają się argumentem, że żyją w wolnym kraju. W niektórych miejscach publicznych kłótnie przeradzają się w regularne bójki.

W Stanach Zjednoczonych liczba zakażonych wynosi ponad 1,6 mln. Zmarło aż 96 tys. osób, co jest najwyższą liczbą na całym świecie. Tylko w ciągu ostatniej doby liczba zgonów z powodu koronawirusa w USA wzrosła o 1255. Eksperci uważają, że tak krytyczna sytuacja w USA wynika z braku reakcji rządu i opóźnionego zamknięcia granic.

Proces odmrażania gospodarki w niektórych stanach USA rozpoczął się już pod koniec kwietnia. Prezydent Donald Trump zapewnił, że w kraju nie będzie powrotu do surowych ograniczeń w przypadku drugiej fali koronawirusa.

(Źródło: Twitter, media)

Źródło: AZA, *Bójki w sklepach, wyzwiska, kaszlenie. Żenujące zachowania w USA*, 22.05.2020, <https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/usa-amerykanie-nie-chca-nosic-maseczek/l5n1vgs>, dostęp 27.05.2020

ANALIZA

a. Elementy, które poruszają emocjonalnie:

- Określenia wzbudzające negatywne emocje i dyskredytujące daną grupę, w tym przypadku Amerykanów, np.: *żenujące zachowania w USA, Amerykanie bardzo trudno znoszą ograniczenia, niektórzy celowo kaszlą w sklepach, plują w odpowiedzi na prośby sprzedawców, by założyli maseczki, kłótnie przeradzają się w regularne bójki.*
- Opisanie sytuacji w USA tak, aby wywołać złość na lekkomyślne i agresywne zachowanie osób pokazanych na filmach. Pokazanie, że nawet głowa państwa zachowuje się nieodpowiedzialnie i umniejsza zagrożenie (*w kraju nie będzie powrotu do surowych ograniczeń w przypadku drugiej fali koronawirusa*).

b. Użyte techniki manipulacji:

- **Technika wzbudzania silnych emocji:** jak wyżej.
- **Technika upraszczania informacji i idei:** w tekście zawarto duże uogólnienie, opisując zachowania całego narodu na podstawie kilku filmików zamieszczonych w Internecie. Opinie zawarte w artykule nie zostały poparte żadnymi sprawdzonymi danymi. Odwołują się za to do stereotypów na temat społeczeństwa amerykańskiego – Amerykanie kochają wolność, przez co będą chronić swoich swobód za wszelką cenę, nawet ryzykując życiem swoim i innych.
- **Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:** w czasie pandemii szczególnie ważne staje się dla wielu ludzi dbanie o swoje bezpieczeństwo i zdrowie. Tekst ma wzmacniać lęk odbiorcy o to, że pandemia przybierze na sile przez sytuację w Stanach, a tym samym może stanowić zagrożenie także dla niego. Ignorowanie zasad, które uznawane są za powszechnie obowiązujące, może również uderzać w poczucie wspólnoty (ludzkość poddaje się restrykcjom i w ten sposób jednoczy się w walce z nowym wirusem).
- **Technika atakowania przeciwników:** zastosowano manipulację, polegającą na budowaniu antagonyzmów: „my-oni”. Tak krytyczny opis zachowania innych osób i odwoływanie się do krzywdzących stereotypów na ich temat, zawiera w sobie niewypowiedziane założenie, że ludzie w Polsce zachowują się lepiej. W ten sposób tekst działa dyskredytująco i kompromitująco w stosunku do Amerykanów.

Tekst 3

NIEPOKOJĄCY raport z Chin miał pozostać TAJEMNICĄ! Czekają nas KOLEJNA epidemia?!

16.05.2020 Anna Lis

(pisownia oryginalna)

Ten raport z Chin chyba miał pozostać tajemnicą. Niestety tak się nie stało i wyszedł na światło dzienne. Co w nim jest i co najważniejsze – czy czeka nas kolejna epidemia koronawirusa?

Od wielu miesięcy media na całym świecie piszą tylko o koronawirusie. Liczba zakażeń wzrasta, a ludzie mają nadzieję na jak najszybszy powrót do normalności. Niestety niepokojący raport z Chin miał chyba nie „wyjść” na światło dzienne.

Amerykański magazyn Foreign Policy napisał o tym artykuł. Oficjalnie w Chinach mówi się o 84 tysięcy zakażeń. Magazyn doszedł do informacji, z których wynika, że zakażeń w Chinach mogło być nawet i 640 tysięcy. Informacje te pozyskane zostały z Narodowego Uniwersytetu Technologii Obronnych z siedzibą w Changsha.

Magazyn pisał też, że mimo iż dane posiadają trochę nieścisłości nie można tego bagatelizować. Nie wiadomo także w jaki sposób uniwersytet pozyskiwał te dane.

Nowe informacje mogą oferować wgląd w szczerą Chin ws. danych dotyczących koronawirusa - możemy przeczytać w magazynie.

Przypomnijmy, że według oficjalnych danych w Chinach pandemia wybuchła pod koniec 2019 roku, a zarażonych było 84 029 osób i 4 673 zgonów. Przez ten czas media wielokrotnie spekulowały, że ilość osób zakażonych może być o wiele wyższa.

A Wy co sądzicie na ten temat? Myślicie, że zakażonych osób w Chinach mogło być znacznie więcej? Grozi nam druga fala pandemii?

Źródło: o2.pl

Źródło: Anna Lis, NIEPOKOJĄCY raport z Chin miał pozostać TAJEMNICĄ! Czekają nas KOLEJNA epidemia?!, 16.05.2020, <https://wsieci24.pl/niepokojacy-raport-z-chin-mial-pozostac-tajemnica-czeka-nas-kolejna-epidemia/>, dostęp 27.05.2020

ANALIZA

a. Elementy, które poruszają emocjonalnie:

- Nadanie tytułowi sensacyjnego wydźwięku za pomocą wykrzykników, wielkich liter oraz takich słów jak: *niepokojący, kolejna epidemia*.
- Przedstawienie informacji w sposób skrótowy i nieprecyzyjny, który łatwiej angażuje emocje odbiorcy (*raport z Chin, media na całym świecie piszą*).
- Budowanie atmosfery konspiracji, oszustwa na skalę globalną i niepewności (*niepokojący raport z Chin miał chyba nie wyjść na światło dzienne, nowe informacje mogą oferować wgląd w szczerść Chin*).

b. Użyte techniki manipulacji:

- **Technika wzbudzania silnych emocji:** jak wyżej.
- **Technika upraszczania informacji i idei:** użycie nieprecyzyjnych i potocznych wyrażeń (*ten raport z Chin chyba miał pozostać tajemnicą, wyszedł na światło dzienne*). Autorka artykułu wspomina o tym, że amerykański magazyn dotarł do niepokojących danych, ale nie podaje żadnych źródeł, które pozwalałyby te dane zweryfikować.
- **Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:** budowanie poczucia zagrożenia i niepewności o przyszłość. Wzmacnianie lęku o własne bezpieczeństwo.
- **Technika atakowania przeciwników:** zrzucenie winy za całą sytuację na Chiny, bo to stamtąd przyszedł koronawirus. Podkreślenie, że to przez Chińczyków może przyjść kolejna epidemia lub druga fala pandemii.

Tekst 4

Totalne wariactwo! Włosi dosłownie oszaleli. Aż się proszą o koronawirusa

---

25.05.2020, anonimowy

Zero zasad bezpieczeństwa i nieprzebrane tłumy na ulicach Neapolu. Szaleństwa Włochów podczas pierwszego weekendu bez zakazów związanych z koronawirusem nie powstrzymały nawet słone mandaty wlepiane przez policjantów. To najlepsza droga do wybuchu drugiej fali epidemii!

Wystarczyło im pozwolić wyjść z domów i zdjąć maseczki i już rozpoczęło się istne wariactwo. Policjanci patrolujący ulice w Neapolu nie nadążali wypisywać mandatów, ale to i tak nie powstrzymało krnąbrnych Włochów przed tłumnymi spacerami po nadmorskiej promenadzie.

Gdy władze rozluźniały obostrzenia, na pewno nie spodziewały się, że otworzą istną puszkę Pandory. Niestety, mieszkańcy Neapolu do serc wzięli sobie przystawie o braniu całej ręki, gdy dawany jest tylko palec. Gdy tylko pozwolono im na spacerów w godzinach 6.30 do 8.30 rano i 19-22, ulice zaroily się od spragnionych powietrza tłumów.

Nie jest absolutnie dozwolona aktywność bez żadnych ograniczeń, bez ochrony, chaotyczna. Siły porządkowe i straż miejska zostały poproszone o egzekwowanie rygorystycznego przestrzegania rozporządzenia - komentował Vincenzo De Luca, przedstawiciel regionalnych władz, cytowany we wtorek przez lokalny dziennik „Il Mattino”.

Mieszkańcy Neapolu mogli spacerować tylko w pobliżu swoich mieszkań. Z tego zalecenia nic sobie jednak nie zrobili. Na ulice miasta wysłano nawet policję, ale nawet słone mandaty nie pomogły w powstrzymaniu dantejskich scen. Wygląda na to, że ponad 230 tys. przypadków i 32 tys. zgonów spowodowanych koronawirusem we Włoszech niewystarczająco zadziałały na ludzką wyobraźnię.

Źródło: autor anonimowy, *Totalne wariactwo! Włosi dosłownie oszaleli. Aż się proszą o koronawirusa*, 25.05.2020, <https://www.o2.pl/informacje/totalne-wariactwo-wlosi-doslownie-oszaleli-az-sie-prosza-o-koronawirusa-6514361885668993a>, dostęp 27.05.2020.

ANALIZA

a. Elementy, które poruszają emocjonalnie:

- Użycie wykrzykników w tytule i pierwszym akapicie.
- Zastosowanie wyrażen negatywnie nacechowanych na opisanie zachowań Włochów (*oszałeli, proszą się o koronawirusa, szaleństwa Włochów, krnąbrni Włosi, z tego zalecenia nic sobie jednak nie zrobili*).
- Zawarcie obrazowych i celowo przesadzonych sformułowań, w tym związków frazeologicznych (*zero zasad bezpieczeństwa, otworzyli istną puszkę Pandory, do serc wzięli sobie przysłowie o braniu całej ręki, gdy dawany jest tylko palec, dantejskie sceny, ulice zaroily się od spragnionych powietrza tłumów, nie nadążali wypisywać mandatów*).
- Wykorzystanie generalizacji. Zachowania niektórych mieszkańców Neapolu zostają przypisane wszystkim Włochom. Określenia *krnąbrni Włosi* czy *szaleństwa Włochów* odwołują się do stereotypów dotyczących tego narodu, np. są niefrasobliwi.

b. Użyte techniki manipulacji:

- **Technika wzbudzania silnych emocji:** jak wyżej.
- **Technika upraszczania informacji i idei:** informację o tym, że w Neapolu zbyt lekceważąco potraktowano zasady bezpieczeństwa, opisano w kilku akapitach, składających się głównie z metafor, powtórzeń, obrazowych określeń, potocznych wyrażen (*ślone mandaty wlepiane przez policjantów*). Ponadto na podstawie sytuacji w jednym mieście włoskim, autor opisuje zachowania całego narodu (*Włosi dosłownie oszałeli*).
- **Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:** wzmacnianie lęku o to, że przez nieodpowiedzialne zachowania we Włoszech, pandemia znowu przybierze na sile. Podsyćanie poczucia zagrożenia zdrowia i życia (*to najlepsza droga do wybuchu drugiej fali epidemii!*). Ignorowanie zasad, które uznawane są za powszechnie obowiązujące, może również uderzać w poczucie wspólnoty (ludzkość poddaje się restrykcjom i w ten sposób jednoczy się w walce z nowym wirusem).
- **Technika atakowania przeciwników:** budowanie antagonizmu „my-oni”. Tak krytyczny opis zachowania innych osób i odwoływanie się do krzywdzących stereotypów na ich temat, zawiera niewypowiedziane założenie, że ludzie w Polsce zachowują się lepiej. W ten sposób tekst działa dyskredytująco i kompromitująco w stosunku do Włochów.

Tekst 5

WHO: Koronawirus może nigdy nie odejść

13.05.2020, p.mal

- *Koronawirus może nigdy nie odejść i może po prostu dołączyć do wirusów, które zabijają ludzi na całym świecie każdego roku - powiedział dr Mike Ryan, szef programu kryzysowego WHO.*

- *Ten wirus może po prostu stać się kolejnym endemicznym wirusem w naszych społecznościach. Ten wirus może nigdy nie odejść. HIV nie zniknął - powiedział dr Mike Ryan.*

- *Nie porównuję tych dwóch chorób, ale uważam, że ważne jest, abyśmy byli realistami. Nie sądzę, aby ktokolwiek był w stanie przewidzieć, kiedy i czy ta choroba zniknie - dodał.*

Dyrektor WHO powiedział, że szczepionka może wyeliminować tego wirusa, ale musi być dostępna dla wszystkich. - Ta choroba może stać się problemem na lata, ale nie musi tak być - ocenił.

- *Przebieg tej epidemii jest w naszych rękach - mówił.*

Źródło: CNN

Źródło: p.mal, WHO: *Koronawirus może nigdy nie odejść*, 13.05.2020, <https://www.rp.pl/Covid-19/200519661-WHO-Koronawirus-moze-nigdy-nie-odejsc.html>, dostęp 27.05.2020.

ANALIZA

a. Elementy, które poruszają emocjonalnie:

- Powołanie się na autorytet, aby wzmocnić przekaz. Zacytowano wypowiedź dr Mike'a Ryana – lekarza i członka znanej organizacji zajmującej się zdrowiem – z której wynika, że nie wiadomo, czy SARS-CoV-2 zostanie z nami na zawsze. W tekście podkreślono najbardziej pesymistyczne przewidywania mówiące o tym, że koronawirus może nigdy nie odejść i dołączyć do wirusów, które zabijają ludzi na całym świecie każdego roku. Ta myśl została wyeksponowana w tytule i pierwszym akapicie.

b. Użyte techniki manipulacji:

- **Technika wzbudzania silnych emocji:** jak wyżej.
- **Technika odpowiadania na potrzeby i wartości odbiorców:** wzbudzanie obawy o własne bezpieczeństwo poprzez pokazywanie najbardziej pesymistycznej wizji przyszłości.

W tym artykule skala wykorzystania technik manipulacji jest znacznie mniejsza niż poprzednich tekstach.

BAZA PRZYDATNYCH LINKÓW

Koronawirus: gdzie szukać aktualnej wiedzy naukowej i zaleceń dotyczących bezpieczeństwa?

- koronawirus: aktualne informacje i zalecenia, serwis Rzeczypospolitej Polskiej:
  - www.gov.pl/koronawirus
- Ministerstwo Zdrowia:
  - www.twitter.com/MZ_GOV_PL
  - www.facebook.com/Ministerstwo-Zdrowia-135889759813803
- Główny Inspektorat Sanitarny:
  - <https://gis.gov.pl/kategoria/zdrowie/koronawirus-zdrowie/informacje-i-zalecenia-pl/>
  - www.twitter.com/GIS_gov
  - www.facebook.com/GISgovpl
- WHO (Światowa Organizacja Zdrowia):
  - www.who.int

Fake newsy i manipulacje – informacje dodatkowe, zgłaszanie i bazy

- portal fakenews.pl – daje możliwość zgłoszenia fake newsa, a także zawiera zbiór ostatnich zweryfikowanych fake newsów (w podziale na najpopularniejsze kategorie): <https://fakenews.pl/zglos-fake-newsa/>
- krótki przewodnik po fake newsach o koronawirusie portalu Cyberdefence24.pl: <https://www.cyberdefence24.pl/krotki-przewodnik-po-aktualnych-fake-newsach-o-koronawirusie>
- strona akcji NASK: #OznaczDezinfo: <https://www.nask.pl/pl/aktualnosci/3763,OznaczDezinfo-akcja-NASK-przeciw-infodemii-o-koronawirusie.html>
- portal Demaskator24.pl zawiera Akademię Demaskatora: czyli konkretne informacje o tym, jak sprawdzić prawdziwość tekstu, filmu, zdjęć itd., a także bazę fake newsów i manipulacji oraz aktualności, a ponadto umożliwia zgłoszenie fake newsa: www.demaskator24.pl
- portal Antyfake, zawierający zbiór aktualnych fake newsów oraz poradnik, jak nie dać się zmanipulować w dobie infodemii: <https://www.antyfake.pl/wirus-300420-mw-fake-news>
- „Lista szarlatanów na FB”: <https://www.facebook.com/lowcaszarlatanow/photos/a.2243450742399878/2930587737019505/?type=3&theater>
- Stowarzyszenie Demagog: <https://demagog.org.pl/zglos-do-weryfikacji/>
- serwis do zgłaszania fake newsów i nadużyć w zakresie rozpowszechnianych treści lub związanych z przetwarzaniem danych osobowych i ochroną prywatności w sieci: <https://obywatelesieci.pl/zglaszanie-naduzyc>
- serwis Agence France-Presse (AFP) „Sprawdzam” zawiera bazę fake newsów: sprawdzam.afp.com
- serwis Konkret24, na którym pojawiają się sprostowania nieprawdziwych newsów i wypowiedzi, można tam także zgłaszać treści do sprawdzenia: www.konkret24.tvn24.pl

CZYM SĄ I JAK ROZPOZNAWAĆ FAKE NEWSY?

Za Encyklopedią PWN: *Fake news to nieprawdziwe, fałszywe wiadomości, najczęściej rozpowszechniane przez tabloidy w celu wywołania sensacji bądź znieśławienia kogoś (najczęściej polityka).*

Z powyższej definicji wynika, że głównym zagrożeniem wynikającym z powtarzania fake newsa nie jest samo utrwalanie nieprawdy, ale to, że – manipulując opiniami i emocjami odbiorców – zawsze służą konkretnym celom nadawcy, często wątpliwym moralnie lub etycznie. Dlatego tak istotne jest, aby jak najwięcej osób umiało rozpoznać fake newsy i aby nie rozpowszechniać takich przekazów.

Dużo osób udostępnia takie posty w mediach społecznościowych, chcąc obnażyć manipulację i kłamstwa, które zawierają, lub wyśmiać je. Jednak fake newsy są skonstruowane w taki sposób, że nawet takie udostępnianie powoduje, że nadal żyją swoim życiem i wiele osób, nie czytając analiz wykazujących ich kłamliwość, powiela je bez refleksji i wierzy w ich rzetelność i prawdziwość. Dzieje się tak przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze przez natłok informacji i brak czasu nie mamy jak (lub nie potrafimy!) uważnie pochylić się nad treściami: nie czytamy ich dokładnie i nie weryfikujemy, tylko konsumujemy je szybko, „prześlizgujemy się” po nich i odruchowo udostępniamy, przekazujemy lub powielamy to, co zrobi na nas największe wrażenie. Drugim powodem są cechy charakterystyczne fake newsów: przekaz specjalnie jest zbudowany w taki sposób, aby skłaniał do szybkiej konsumpcji, wywoływał silne emocje blokujące umiejętność racjonalnej analizy oraz wywołujące w nas potrzebę podzielenia się nimi i tym samym szybko i łatwo się rozprzestrzeniał.

Cechy charakterystyczne fake newsów:

- **prawie zawsze zawierają zdjęcia i/lub filmy, a ich tekst jest najczęściej krótki**
  - ludzie szybciej przetwarzają informacje graficzne niż tekst – w konsekwencji np. scrollując tablicę na Fb, nie zatrzymują się, aby przeczytać długi tekst, ale obejrzą mema, zdjęcia ze zwięzłymi podpisami lub krótki filmik,
  - statystyki mówią o tym, że wpisy w mediach społecznościowych, które mają dużą grafikę, są zdecydowanie częściej (aż o 94%) udostępniane niż te, które mają małą grafikę,
  - takie posty zyskują też dwa razy więcej polubień, a więc szybciej i skuteczniej zwiększa się ich zasięg;
- **podają informacje prosto i wyraziście, przedstawiając je tylko z jednego punktu widzenia, unikają niuansów**
  - prezentowanie różnych punktów widzenia lub niuansów pobudza refleksję u odbiorcy i może spowodować podważenie oryginalnej informacji, a to jest coś, czego fake newsy chcą uniknąć za wszelką cenę;
- **bardzo często naśladują przekaz z pierwszej ręki**
  - odbiorca jest skłonny bardziej wierzyć w coś, co wydaje się wyphywać z czyjś doświadczenia niż w suche fakty;
- **wykorzystują powszechne przekonania i uprzedzenia**
  - w ten sposób budują w odbiorcy poczucie, że skoro odpowiadają odczuciom jego i dużej części innych osób, to muszą być prawdziwe;
- **są silnie nacechowane emocjonalnie**
  - odwołują się do tematów kontrowersyjnych i poruszających, często wykorzystują sceny brutalne i pełne przemocy;

- **sięgają po ośmieszanie, a nawet mowę nienawiści, próbują zachwiać poczuciem bezpieczeństwa odbiorców**
  - chcą w ten sposób ich poruszyć, wzbudzić w nich jak najwięcej emocji i zradykalizować ich stanowisko,
  - dzięki temu odbiorcy łatwiej zapamiętają news i zwiększa się prawdopodobieństwo, że go udostępnią, będą o nim dyskutować lub zrealizują inny cel, postawiony przez nadawcę,
  - rozpętanie burzliwej dyskusji w mediach pozwala fake newsom z łatwością docierać do nowych odbiorców,
  - odbiorca o stanowisku skrajnym, zradykalizowanym, opartym na emocjach, a nie pogłębionej refleksji, bardziej skłonny jest bronić tezy, która wywołała te emocje, i ignorować wszelkie racjonalne kontrargumenty. Jego silne przekonanie o prawdziwości informacji może przekonywać kolejne osoby;
- **wykorzystują ogólnie znane prawdy i manipulują faktami**
  - wplecenie w fake newsa prawdziwych informacji wzmacnia w odbiorcy poczucie rzetelności źródła i przekonanie, że inne treści podane w informacji też są prawdą,
  - często przeinaczają fakty w taki sposób, że trudno jest zorientować się, gdzie kończy się rzetelna informacja, a zaczyna manipulacja, np. opisując prawdziwe sytuacje, ale zmieniając ich kontekst lub przypisując konsekwencje, które nie miały miejsca. Dzięki temu trudniej jest podważyć ich prawdziwość;
- **w żaden sposób nie podają w wątpliwość prawdziwości prezentowanych informacji.**

Jak nie dać się nabrać i rozpoznać fake news?

Przed wszystkim zastanów się, zweryfikuj informacje i źródło oraz skorzystaj z „Reguły 3 źródeł”. Podstawowa weryfikacja obejmuje również postawienie sobie czterech pytań, które szczegółowo opisywaliśmy już w materiale „Manipulacje i nadużycia w mediach: jak weryfikować informacje”:

- gdzie?
- kto?
- co?
- kiedy?

Jak rozpoznać fake newsy, wykorzystując wiedzę o ich cechach charakterystycznych?

W przypadku fake newsów warto również przyjrzeć się innym elementom, które mogą je obnażyć:

- **Czytaj całą informację, a nie tylko nagłówki i zajawki (leady)**
  - lead i nagłówek łatwiej napisać tak, aby były wiarygodne i spójne. Twórcy fake newsów wiedzą, że wielu odbiorców jedynie „prześlizguje się” po nich, nie mając czasu czytać reszty tekstu, dlatego skupia się przede wszystkim na nich. We właściwej treści informacji łatwiej zauważyć nieścisłości, manipulację faktami lub granie na emocjach, jednostronność wypowiedzi lub coś innego, co może wzbudzić czujność odbiorcy. Dodatkowo nagłówki i leady często formułowane są w taki sposób, aby przykuć uwagę, czasem poprzez zabiegi retoryczne, które zaprzeczają właściwej treści wiadomości – bazując tylko na nich, łatwo o dezinformację,
  - sprawdź informacje podane w treści, np. miejsce zdarzenia – czy jest realne? Czy jeśli przekaz jest z pierwszej ręki, to autor rzeczywiście mógł tam się znaleźć?;
- **Zwróć uwagę na obrazy/filmy – bardzo łatwo nimi manipulować i jest to niezwykle częste!**
  - często są wzięte z sieci, nie są zrobione na miejscu zdarzenia, nie prezentują osób opisanych w newsie, nie przedstawiają pory dnia, w której rzekomo wystąpiła opisana sytuacja. Takie detale jak pora roku i otoczenie widoczne na nich nie zgadzają się z tymi, które podane są w treści posta/informacji,
  - mogą być zmanipulowane w programie do edycji zdjęć/filmów,
  - mogą być wykadrowane w konkretny sposób, który wypacza ich wymowę,
  - może być zmieniony ich kontekst, podany fałszywy podpis/wyjaśnienie albo autor;

- **Czy przekaz wywołuje w Tobie silne emocje, oburzenie, strach, złość, szok, smutek itd. lub skłania Cię do zajęcia radykalnego stanowiska w jakiejś sprawie?**
  - czy dodatkowo widzisz w przekazie brutalne metafory i sceny lub wiele przymiotników nacechowanych emocjonalnie, a nawet wykrzykników? Czy przekaz prezentuje konkretne, wyraźne, jednostronne stanowisko? Jeśli tak, to koniecznie poszukaj innych źródeł udostępniających tę informację – być może ktoś próbuje dopuścić się na Tobie emocjonalnej manipulacji,
  - przekazy silnie wpływające na emocje lepiej się rozpowszechniają – twórcy fake newsów dobrze o tym wiedzą;
- **Nie zapomnij o rozsądnym podejściu do tematu**
  - fake newsy często wyolbrzymiają informacje lub podają teorie niemożliwe do zweryfikowania, przesadzone dane – rozsądek może podpowiedzieć Ci, że coś jest podejrzane;
- **Przyjrzyj się własnym przekonaniom i opiniom, a następnie zastanów się, czy sam nie jesteś w jakiejś kwestii stronniczy**
  - czy informacja wpisuje się idealnie w Twoją wizję świata, zgadza się z Twoimi poglądami? Jeśli tak, to koniecznie przyjrzyj się jej uważnie: twórcy fake newsów korzystają z powszechnych przekonań i opinii, żeby uspić czujność odbiorców. Zastanów się, czy informacja jest prawdziwa, czy tylko bardzo chcesz, żeby taka była, bo potwierdza Twoje subiektywne zdanie, zgadza się z Twoim emocjonalnym nastawieniem;
- **Czy informacja podawana jest także przez inne media?**
  - sprawdzone informacje prawie na pewno będą publikowane przez inne rzetelne źródła;
- **Czy inne źródła nie przeczą informacjom podawanym w sprawdzanym przez Ciebie newsie?**
  - twórcy fake newsów bardzo często nie przejmują się tym, że zawierają one informacje, które stoją w sprzeczności z tymi podawanymi przez inne źródła;
- **Zastanów się, zanim udostępnisz!**
  - im więcej udostępnień, tym większa siła oddziaływania fake newsów i tym bardziej wiarygodne się stają. Każde udostępnienie fake newsa – także takie, którego celem jest obnażenie manipulacji w nim zawartej – przyczynia się do realizacji celów założonych przez twórców tych treści. Oni wiedzą, że wiele osób nie wczyta się w krytyczną analizę, tylko udostępni fake newsa jako coś prawdziwego, zwiększając jego zasięg i oddziaływanie oraz szerząc dezinformację. I na to liczą.

DLACZEGO NASTOLATKI MĘCZĄ SIĘ BARDZIEJ?

Alicja Pacewicz

Nastolatki przeżywają teraz trudny czas. Wszyscy mamy teraz ciężko. Nauczycielki i nauczyciele, bo zostali wrzuceni na głęboką wodę bez koła ratunkowego i dobrego nauczyciela pływania. Dyrektorzy, bo muszą podejmować szybkie decyzje w warunkach chaosu i braku informacji. Rodzice, bo z dnia na dzień stali się nauczycielami wspomagającymi, a czasem nawet wiodącymi, równocześnie pracując zdalnie i prowadząc dom. Wszyscy mają ciężko, ale jednak nastolatki mają chyba najciężej. Dlaczego?

Bycie nastolatkiem w ogóle jest trudne i wywołuje cierpienie – wystarczy przypomnieć sobie, jak to było z nami, ile sami mieliśmy trudnych chwil, jak często wątpiliśmy w naszą moc, inteligencję, kompetencje i siłę charakteru. Nie mówiąc już o wyglądzie i towarzyskiej atrakcyjności... Dla młodych ludzi zamknięta szkoła to nie tylko stracony czas, problemy z uczeniem się, ale także brak codziennych kontaktów z koleżankami i kolegami z klasy i spoza niej, a to – na całym świecie – jeden z najważniejszych powodów, dla których lubi się chodzić do szkoły. Dorośli też się liczą, ale po pierwsze nie wszyscy, a po drugie – nie tak bardzo jak rówieśnicy. Czasem nad tym bolejemy, ale to całkiem normalny proces rozwojowy i byłoby dziwne, gdyby naszym nastolatkom wystarczały kontakty z domownikami.

Odcięci, samotni, przestraszeni – nastolatki w domach

Młodzi ludzie próbują znaleźć swoje miejsce w świecie i swoją własną, nawet jeśli trochę krętą drogę. Nie mogą i nie chcą już bez mrugnięcia okiem słuchać tego, co mówią i radzą starsi – muszą próbować różnych rzeczy sami, czasem nawet podejmować ryzyko. Dorośli nadal są potrzebni, bo nastolatki wciąż potrzebują wsparcia i troski, ale ważniejsze niż odwoływanie się do nich jest ćwiczenie się w samodzielności, poleganie na sobie i własnej ocenie, nawet jeśli nie zawsze jest ona racjonalna. Dlatego sytuacja, w której młodzi nagle zostali odcięci od swoich przyjaciół i rówieśników, zamknięci w domach z rodzicami oraz często także – o zgrozo! – z młodszym rodzeństwem, a na dodatek zalani tsunami rodzącej się na naszych oczach zdalnej szkoły, jest podwójnie, a może i potrójnie trudna.

Nastolatki i spektrum emocji

Nastolatki chcą powoli się oddzielać od dorosłych, ale nie mogą nawet wyjść z domu. Gdy trochę się buntują albo coś odpuszczają, rodzice i nauczyciele biorą to do siebie i mają im za złe. No i gdzie tu uciec od troski, wymagań i poczucia winy? Przeżywają lęk – o siebie i swoich bliskich, zwłaszcza rodziców i dziadków. Boją się o ich zdrowie i życie, ale także niespłacone kredyty, pracę czy firmę... Widzą swoich zmartwionych rodziców, czasem stają się ofiarą ich zmęczenia, złych nastrojów, a nawet psychicznej lub fizycznej przemocy. Są głęboko samotni, odcięci od swojego społecznego świata. Czują niepokój o to, jak i kiedy to wszystko się skończy. Mają problemy z emocjonalną regulacją – raz przeżywają radość bez powodu, raz popadają w skrajny smutek albo złość. Zwiększyła się też liczba młodych ludzi szukających pomocy u psychologa i pedagoga, więcej jest młodych osób z zaburzeniami zachowania czy objawami depresji.

Już w marcu eksperci UNICEF, by pomóc młodym ludziom poradzić sobie z tą trudną sytuacją, zwrócili się o pomoc do psychologa, dr. Lisy Damour, felietonistki „New York Times”, której rady streszczam poniżej. Pełen tekst można znaleźć tutaj: <https://www.unicef.org/coronavirus/how-teenagers-can-protect-their-mental-health-during-coronavirus-covid-19>.

1. Twój niepokój to rzecz normalna i zrozumiała

Pamiętaj – wszyscy czują ten niepokój, nie jesteś sam/a. Psycholodzy od zawsze mówią, że niepokój to zdrowy psychologiczny odruch, który pozwala nam pamiętać o zagrożeniu i chronić się przed nim. Pomaga nie spotykać się w dużej grupie, nakładać maseczkę przy wychodzeniu z domu, często myć ręce... Dzięki tym nieprzyjemnym, ale zrozumiałym obawom chronimy nie tylko samych siebie, ale też innych. Rozmawiaj o swoich lękach z dorosłymi, którym ufasz, zwłaszcza z rodzicami. Szukaj takich osób, które są w stanie Cię wysłuchać i nie „zagadać”. Dodajmy jeszcze, że rozmowy z kolegami też mogą przynieść ulgę, jeśli nie polegają na wzajemnym straszaniu się i nakręcaniu – trzeba na to uważać! Dobrze robi też rozsądne dawkowanie informacji o pandemii, no i korzystanie z wiarygodnych źródeł, a nie plotek.

2. Szukaj rzeczy, na które masz wpływ

Dla ludzi w obiektywnie trudnej sytuacji psychologowie mają taką radę: „Oddziel rzeczy, na które nie masz wpływu, od tych, w których coś od Ciebie zależy”. I zajmuj się głównie tymi drugimi. Znajdź sobie zajęcia, które lubisz i które Cię angażują. W obecnej sytuacji uczenie się czegoś, odrabianie fajnego zadania mogą być nawet bardziej potrzebne niż w „normalnych czasach”, zwłaszcza jeśli wiążą się z kontaktem z ludźmi. Obejrzenie dobrego filmu, relaks na kanapie z książką czy gazetą, a nawet trochę gier komputerowych (byle nie za dużo) też pomagają znaleźć psychiczny balans na co dzień.

3. Szukaj nowych sposobów kontaktowania się z przyjaciółmi i znajomymi

Nastolatki praktykujące „społeczne dystansowanie się” na szczęście potrafią – zwykle lepiej niż dorośli – zorganizować sobie życie towarzyskie dzięki mediom społecznościowym. Ale siedzenie cały dzień z twarzą przyklejoną do ekranu jest już niezdrowe, szkodliwe i na pewno źle robi na psychikę. Rodzice też nie najlepiej to znoszą – w razie problemów psychologowie sugerują wspólne ustalenie „godzin ekranowych”.

4. Skup się teraz na swoich potrzebach i pasjach

Chciałeś/aś się nauczyć na czymś grać? Albo żonglować? Zacząć nowy rodzaj ćwiczeń na mięśnie? Albo gotować? To dobry moment, żeby to zrobić. Na przykład dr Lisa Damour zrobiła sobie listę książek do przeczytania i rzeczy do zrobienia, na które wcześniej nie miała czasu...

5. Czuj to, co czujesz

Jesteś załamany(-a) wszystkimi fajnymi spotkaniami i imprezami, które się nie odbyły? Tracisz tyle meczów piłkarskich i koncertów, które odwołano? Żal ci czasu, który tak przecieka Ci teraz między palcami? Jak się pogodzić z tymi stratami i własnym rozczarowaniem? Przyznaj, że je czujesz, i... idź do przodu. „Jeśli chodzi o bolesne uczucia, jedyny sposób, żeby z nich wyjść, to przez nie przejść. Pozwól sobie na smutek i złość. Wtedy szybciej z nich wyjdiesz” – mówią psychologowie. Każdy przeżywa i „przerabia” swoje smutki inaczej – jedni słuchają muzyki, inni coś rysują, robią zdjęcia albo dzwonią do znajomych. Teraz można nawet – w masce – spotkać się z kimś na chwilę. Rób to, co Ci dyktuje serce i rozum, byle bezpiecznie.

6. Bądź życzliwy/a dla siebie i innych

Dbaj o siebie i innych – teraz jeszcze bardziej niż zwykle. Bądź dla siebie dobry(-a), nie obwiniaj się i nie stawiaj poprzeczki za wysoko. A jeśli widzisz, że komuś jest ciężko, zapytaj, co się dzieje, i spróbuj pomóc. Już sama próba i psychiczne wsparcie się liczą. Jeśli jesteś świadkiem cyberprzemocy, nie milcz, tylko reaguj – sam albo z pomocą dorosłych. Słowa krzywdzą, ale mogą też leczyć. Nie udawaj, że nic się nie dzieje – Twoja reakcja może komuś bardzo pomóc.

Jak mogą pomóc dorośli?

Tyle pomysłów dla samych nastolatków, a poniżej 19 praktycznych wskazówek dla ich nauczycieli, wychowawców i rodziców. Nie wyjaśniamy, dlaczego im też jest trudno, bo każdy z nas to dobrze rozumie i czuje. Uwaga: 20. wskazówkę niech każdy wymyśli sobie sam! Na pewno macie ją już w głowie.

Rady sformułowaliśmy na podstawie webinarium Fundacji Szkoła z Klasą z udziałem psycholożki Agnieszki Nawarenko z Ośrodka „Regeneracja”, zajmującego się psychoterapią i psychiatrią dzieci, młodzieży i rodziców, Pawła Nawrockiego, nauczyciela historii z technikum poligraficznego w Warszawie, i Kuby Jabłońskiego, ucznia I klasy tej szkoły. Zachęcamy do lektury i stosowania tych wskazówek, choćby kilku wybranych i tylko na próbę, no i z życzliwością i wyrozumiałością dla siebie i innych (patrz wyżej).

Wskazówki – jak pomóc nastolatkom?

1. Nie zadaję bezsensownych prac domowych, to znaczy takich, które nastolatki mogą łatwo odpisać, „odfajkować” i zapomnieć.
2. Młodzi ludzie chcą pracować kreatywnie, a nie rutynowo – gdy tylko mogę, zadaję prace angażujące, „z indywidualnym rysem”, takie, których nie da się powielić.
3. Jako nauczyciel „nie ścigam się z Librusem” i żadnym narzędziem do komunikacji. Mądrze decyduję, co i jak robię z uczniami i co im zadaję.
4. Aby nie zgubić się w zdalnym chaosie informacyjnym, zakładamy sobie terminarze z informacjami, co kiedy nas czeka i na jakim kanale informacyjnym (może być na papierze!).
5. Jestem uważny/a na potrzeby nastolatków – pytam, co u nich słychać, sprawdzam, z czym sobie nie radzą, co ich cieszy.
6. Jestem czujny/a na dziwne sygnały, bo teraz w domach jest więcej przemocy psychicznej i fizycznej niż przed pandemią.
7. Jako rodzic i nauczyciel rozumiem potrzebę młodych do „oddzielania się”, która może być silniejsza, gdy rodzice są w domu, czyli wszędzie.
8. Jako dorosła osoba rozumiem, że nastolatki nie dają rady wszystkiego „ogarnąć”, bo sam/a też mam z tym kłopoty.
9. Traktuję siebie i swoich bliskich z wyrozumiałością, bez przeciążania się (i ich) zbyt wysokimi wymaganiami.
10. Pamiętam o swoich zadaniach i obowiązkach, ale też jestem „przy sobie” i swoich potrzebach. I odnoszę to też do uczniów. Odpuszczam rzeczy, które nie są teraz kluczowe. W szkole i w domu. Pytanie: Ale co z maturzystami czy ósmoklasistami? Jak oni mogą teraz odpuścić?
11. Jako rodzic i/lub nauczyciel nie skupiam się teraz na ocenach. Ważna jest informacja zwrotna, a nie stopień. Pytanie: Ale co robić, gdy uczniowie bez ocen przestają się starać?
12. Jako nauczyciel(-ka) pamiętam, że dobre relacje pomagają w zdalnym nauczaniu. Rozwijam je zdalnie na co dzień. Jestem zainteresowany(-a) tym, co moi uczniowie i uczennice robią i przeżywają, pokazuję im, że mi na nich zależy.
13. Wiem, że także w domu, zwłaszcza teraz, liczą się relacje i bliskość. Jako rodzic próbuję być razem z nastolatkiem w jego sprawach. I adekwatnie reagować na problemy, które zgłasza – nie bagatelizuję (np. lęku) ani nie eskaluję (np. konfliktu).
14. Rozumiem, że to [pandemia] taki sprawdzian naszych kompetencji, kreatywności, umiejętności motywowania młodych do nauki. Uczę się tego codziennie.
15. Jak uczeń „znika”, sprawdzam, co się z nim dzieje, najlepiej u źródła – piszę i dzwonię, najpierw do niego, a jeśli to nie działa – do opiekunów. Zawsze mogę zgłosić problem wychowawcy, aby to on(-a) nawiązał(-a) kontakt. Jest też pedagog lub psycholog szkolny.

16. Szukam równowagi między nauczycielską troską a autonomią nastolatka. Rozmawiam i zachęcam, ale nie ciągnę na siłę. Chyba że widzę, że dzieje się coś złego – wtedy sprawdzam, co.
17. Tworzę lub włączam się w grupy wsparciowo-dyskusyjne, np. na Fb. Traktuję to trochę jak „zdalną przerwę”, ewentualnie połączoną z klubem dyskusyjnym. Inne pomysły na zdalne przerwy też są do wykorzystania!
18. Gdy widzę, że moje dziecko jednym okiem/uchem gra, a drugim słucha lekcji, to wiem, że żadnej z tych rzeczy nie robi dobrze. Reakcja – do indywidualnej decyzji rodzica.
19. Wiem, że przydaje się jakiś rytm czy plan dnia, tygodnia – zwłaszcza gdy moje dziecko ma kłopot z mobilizacją do pracy. W przypadku młodszych dzieci ustaliam, jakie są godziny na naukę i, jeśli trzeba, siedzę obok i wspieram z nadzieją, że za parę dni/tygodni już będą same odrabiać lekcje.

Źródło: Alicja Pacewicz, *Dlaczego nastolatki męczą się bardziej?*, 15.05.2020 <https://blog.ceo.org.pl/dlaczego-nastolatki-mecza-sie-bardziej/>, dostęp 26.05.2020.

Od 1995 r. Centrum Edukacji Obywatelskiej zaprasza polskie szkoły do prowadzenia działań profrekwencyjnych przed wyborami. Do tej pory w symulacjach wyborów wzięło udział niemal 3 miliony uczniów i uczennic! Celem akcji „Młodzi głosują” jest zwiększenie uczestnictwa młodych ludzi w życiu publicznym, w tym zachęcenie ich do świadomego udziału w wyborach poprzez:

- umożliwienie młodym udziału w wyborach szkolnych i oddania głosu na konkretne komitety wyborcze,
- dostarczenie informacji na temat procedur demokratycznych i znaczenia wyborów,
- zaangażowanie w działania na rzecz wysokiej frekwencji wyborczej, skierowane do dorosłych wyborców.

Młodzi ludzie – także niepełnoletni – mają swoje zdanie i poglądy. Program „Młodzi głosują” daje im możliwość wypowiedzenia się w ważnych sprawach dla kraju i wspólnoty europejskiej.

Uniwersytet SWPS to nowoczesna uczelnia oparta na trwałych wartościach. Silną pozycję zawdzięcza połączeniu wysokiej jakości dydaktyki z badaniami naukowymi spełniającymi światowe standardy. Oferuje praktyczne programy studiów z psychologii, prawa, zarządzania, dziennikarstwa, filologii, kulturoznawstwa czy wzornictwa, dostosowane do wymagań zmieniającego się rynku pracy. Uniwersytet SWPS od lat dzieli się wiedzą i popularyzuje naukę nie tylko w murach kampusów, lecz także za pośrednictwem mediów społecznościowych oraz własnych kanałów multimedialnych. We współpracy z partnerami zewnętrznymi organizuje liczne wydarzenia poświęcone wyzwaniom współczesności. Dociera do młodzieży, rodziców i opiekunów, osób zainteresowanych samorozwojem, aktualną wiedzą o człowieku i społeczeństwie, nowymi trendami w nauce, kulturze, biznesie, prawie i designie.

Więcej informacji na stronie: www.swps.pl.

Centrum Edukacji Obywatelskiej jest największą polską organizacją pozarządową działającą w sektorze edukacji. Od blisko 25 lat zmieniamy polską szkołę i konsekwentnie pracujemy na rzecz tego, by młodzi ludzie uczyli się mądrzej i ciekawiej, a praca nauczycieli i nauczycielek oraz dyrektorów i dyrektorek była bardziej efektywna i satysfakcjonująca. Wprowadzamy do szkół nowoczesne metody nauczania oraz ocenianie kształtujące. Prowadzimy programy, które pomagają młodym ludziom zrozumieć świat, rozwijają krytyczne myślenie, wiarę we własne możliwości, uczą przedsiębiorczości i odpowiedzialności, zachęcają do angażowania się w życie publiczne i działania na rzecz innych.

Więcej informacji na stronie: www.ceo.org.pl.

